

2023 • 6

LXXVI. évfolyam • június

művelődés

közművelődési havilap

művelődés

közművelődési havilap

Szerkesztőségi tanács:

Egyed Ákos
Kása Zoltán
Péter István
Pozsony Ferenc
Széman Péter

A szerkesztőség:

Benkő Levente (főszerkesztő)
Balla Sándor
Demeter Zsuzsanna
Péter János
Rostás-Péter Emese

Postacím:

400183 Cluj-Napoca,
str. Gheorghe Lazăr nr. 30.,
O. P. 1. Cluj, C. P. 123
tel/fax: +40 264 434 110
honlap: www.muvelodes.net
e-mail: szerkesztoseg@muvelodes.net,
muvelodes@yahoo.com
Bankszámlaszám: Redacția Művelődés
RO57TREZ21621G335000XXXX
Adószám: 9549909

ISSN 1221 – 8693

Megjelenik a Kolozs Megyei
Tanács támogatásával
Apare sub egida Consiliului
Județean Cluj

Nyomdai előkészítés:

IDEA PLUS – Kolozsvár
Lapterv: Könczey Elemér
Műszaki szerkesztés: Nagy Andrea

Nyomdai munkálatok:

IDEA nyomda – Kolozsvár
Igazgató: Nagy Péter

Ára 5 lej

Tartalom

Rostás-Péter Emese: Vándorlásban 3

művelődés – 75

Bíró Donát: Tutajozás a Görgény folyón 4

Erdőközi Zoltán: A hadadi Wesselényi-kastély építésének rövid története 8

közösség

Rostás-Péter Emese: A magyar szellem „vámmentes bevonulása”.
A kolozsvári ünnepi könyvhetek margójára. 10

kérdező

Horváth Csaba: Az élete maga az üzenet.
Interjú T. Huszti Zoltán káplánal, a „tiktokos pappal” 14

enciklopédia

Serdült Benke Éva: Fújd el, jó szél, fújd el, hosszú útnak porát... (2.) 16

színpad

Berényi Kornélia: Reményi Ede, a világhírű virtuóz 22

könyvesház

Kerekes Eszter: Gazdasági fellendítőkből üldözöttek. 24

hétköznapi hőseink

Bereczki Xénia, Bartok Izabella, Jakab Izabella Júlia: A templomépítők 26

Lapszámunk szerzői:

Bartok Izabella – diák, Detrehemtelep
Bereczki Xénia – diák, Detrehemtelep
Berényi Kornélia – művelődésszervező, újságíró, Szőgyén (Felvidék)
Bíró Donát (1930–2010) – helytörténész, Szászrégen
Erdőközi Zoltán (1940–2019) – helytörténész, Lele
Horváth Csaba – doktorandusz, Kolozsvár
Jakab Izabella Júlia – diák, Detrehemtelep
Kerekes Eszter – egyetemi hallgató, Kolozsvár
Serdült Benke Éva – tanár, Paks

A címlapon a zsidói Wesselényi-kastély 2023 áprilisában. Demeter Zsuzsanna felvétele.
A hátsó borítón kirándulók egy fakitermelésen 1907-ben. Kép: Fortepan/Jankovszky György

Kéziratokat nem őrünk meg és nem küldünk vissza. Kizárólag géppel írt vagy nyomtatott,
valamint Microsoft Word programban szerkesztett elektronikus kéziratokat fogadunk el.

Támogatók:

Erdélyi Magyar Közművelődési Egyesület
RMDSZ – Communitas Alapítvány
Hargita Megyei Kulturális Központ
Hargita Megye Tanácsa
Kovászna Megyei Művelődési Központ
Kovászna Megye Tanácsa

Médiapartnerek:

www.szabadsag.ro
Szabadság
Erdélyi Magyar Havilap

Vándorlásban

„Nincs módomban ott élni, ahol szeretnék. Be kell érnem a nagyvilággal” – Márai Sándor szavait Serdült Benke Éva idézi a lapunkban két részletben közölt életrajz-esszéjében. Szilágyi Andrásról mesél, aki Medgyesről telepedett át Németországba 1970-ben. Miután itthon minden kapu bezárult előtte, nem maradt lehetősége tanulni, képezni magát. Odaát viszont orvos lett, megvalósította azt, amire vágyott, és a magyarsággal szellemi, lelki kapcsolatban maradt.

Az emigráció valószínűleg éppen olyan sokféle, mint maga az élet. Vannak kisebb ki- és áttelepedések: sokan lakunk Kolozsváron is, akik máshonnan vándoroltunk ide, Székelyföldről, Partiumból, és akik mindig tétovázunk picit, ha idegen kérdezi, honnan valók vagyunk. Hogy milyen egy valamivel nagyobb út, ami a kilencvenes években Magyarországot jelentette, azt sok baráttól, rokontól tudom, ez általában egyetemmel kezdődött, és családalapítással folytatódott, hasonlóan ahhoz, ahogy a kicsi emigrációban ragad meg Kolozsváron az ember. Ez a fajta vándorlás még rengeteg biztosítékot tartogat arra, hogy az ember anyanyelvét és szakmáját, képzettségét használva fog boldogulni. A magyar nyelvterületen kívül mások és gyakoribbak a kihívások, a buktatók is nagyobbak, viszont nemcsak az ember rátermettségétől, rugalmasságától függenek a dolgok, hanem a körülményektől és nyilván a szerencsétől is. Ha a nyolcvanas években Svédországba távozott erdélyieket nézzük, akkor az egy időbe-térbe rögzült sziget, hiszen sokáig az ottani magyarság derékhadát képezték, és itt egy olyan nemzetdarabról beszélünk, amelynek tagjai intézményes keretek között ápolhatják magyarságukat. A jóléti társadalmakba kikerült magyarok különben szinte mindenütt igyekeztek megteremteni a kapcsolatot egymással, sajtótermékeken keresztül hallatni szavukat, táncházakkal, baba-mama klubokkal és a nemzeti ünnepek megünneplésével erősíteni identitástudatukat.

A távolra vándorolt magyarok közül történetesen az északi félteke legmesszibb pontján élő, hawaii közösséget ismerem a legjobban, a magyarfenesi születésű László Judit, a kolozsvári magyar színház egykori ügyelőjének – és szerzőtársának, a vajdasági Pacséról Budapestre elszármazott Szombathy Zsuzsának – köszönhetően. Ők két nagy interjúkötetben mutatják be az otthoniaknak és a világ más tájain élő magyaroknak a szigetek magyar lakóit, és azokat, akik hosszabb-rövidebb, de emlékezetes utazást tettek ide. Találkozunk a könyvekben tanárral, nyelvészrel, hidrogeológussal, színésszel és triatlonistával, a legkülönfélébb emberekkel, akik különböző időszakokban érkeztek a szigetekre, és akik csaknem minden szombaton Oahun a Kapiolani parkban találkoznak. Ott ünneplik meg a nemzeti ünnepeket, ott fogadják a magyar turistákat, és ott avatják be a túlélés titkaiba azokat, akik le szeretnének telepedni. Kicsi a világ – sokat puffogatott mondat, mégis mindannyiszor villámfénnyel hasító felismerés ez. A pécsi televíziós személyiség ismerkedik a szomszédsággal odakinn, és a közvetlenül mellette lakóval is kezet fog, akiről rövidesen kiderül: otthon évekig ugyanabban az utcában laktak, de még sohasem találkoztak. Jómagam, aki ha a hawaii valóságot nem is tapasztaltam meg, de a könyvekből a szigetek számos zegét-zugát megismerhettem, egy másod-unokatestvérré lettem váratlanul. Murádin-unokafivérem az Államokban szebben és vonzóbban hangzó, örményesebb Muradianra változtatta a nevét, ezért csak a történetéből bizonyosodtam meg, hogy tényleg róla van szó: sohasem találkoztunk még, de a családi legendárium számon tartotta, hogy a nyolcvanas években permetezőrepülőgéppel szökött el az országból.

Judit összébb húzta a Magyarfenes és Oahu közötti tizenkétezer kilométeres távolságot, és nem csak az interjúkötetekkel: a szülőfalujában könyvtárat szeretne nyitni, a nyaranta itthon eltöltött időbe az építkezés és a könyvgyűjtés is mindig belefér. A hosszú németországi évek után Szilágyi András szintén úgy érezte, hogy otthon, vagy legalábbis magyar környezetben szeretne még szívének kedves terveket megvalósítani, így borászkodni kezdett Balaton-felvidéken. Valószínűleg egyikük sem tudna biztos recepttel szolgálni: a jó könyvnek, bornak, életpraktikának titkos összetevője van.

Erika Euresz

Tutajozás a Görgény folyón

Hajdanában jelentős gazdasági tevékenység volt a tutajozás, amely nagyrészt a Maroson, kisebb részben pedig a többi erdélyi folyón (Küküllők, Nagy-Szamos, Kis-Beszterce, Görgény stb.) bonyolódott le. Zord éghajlatú, kevésbé termékeny vidékeken a lakosság legfőbb kereseti forrásai közé tartozott, nagymértékben befolyásolta az erdőgazdálkodás többi ágazata (deszkametszés, zsendelykészítés) fejlődését is. Másfelől elősegítette a különböző vidékek és népek közötti kapcsolatok fejlődését és elmélyülését.

A Maroson zajló tutajozásról több tanulmány vagy adatközlés jelent meg.¹ Ez alkalommal a Görgény vizén folytatott tutajozásról szeretnék bővebben szólni.

A 17–18. században a fellendülő építkezés, a bányaiapar és a hajógyártás egyre nagyobb mennyiségű faanyagot igényelt, s ennek megfelelően fokozódott a fakitermelés, és kialakult a kezdetleges fakereskedelem. A görgényi uradalom nagyobb pénzjövedelemre vágyó haszonélvezői csakhamar felismerték a „zöld arany” jelentőségét és a vízkerék-hajtású fűrészmalomokkal járó munka előnyeit.

Az itteni fakitermelésről és a faanyag megmunkálásáról szóló eddig ismert legrégebbi oklevelek a 17. század második feléből (1652, 1688)² és a 18. század elejéről (1706, 1715)³ valók. Belőlük megtudjuk, hogy a Görgény folyón és a beléje ömlő Hodák, Orsova, Iszticsó stb. patakokon már ekkoriban vízi fűrész működött.

Az állami (fiskális) tulajdonban lévő görgényi várat s tartozandóságait eleinte az erdélyi vajdák és a székely ispánok birtokolták. A fejedelemség korában a várat és a hozzátartozó uradalmat az erdélyi fejedelmek vagy azok bizalmi emberei vették bérbe. A Habsburg-uralom elleni szabadságharc alkalmával (1703–1711) az osztrákok 1708-ban megostromolták és lerombolták a várat. Ezután a vár és tartozandóságai kamarai kezelés alá kerültek. A bécsi kamara a görgényi domíniumot 1734-ben évi 25 ezer forint bérleti díj ellenében 99 esztendőre elzálogosította Erdély

alkancellárjának, Kászoni János Józsefnek, aki később a Bornemisza előnevet kapta.⁴

Éppen ebben az időszakban növekedett meg a fa- és a deszkaáru iránti kereslet, melynek kielégítésére a Bornemisza család fokozta az erdőkitermelést és a fa feldolgozását. Ennek elvégzésére és a szállításhoz – az úrbéri szolgáltatások fejében – a jobbágyparasztnak munkaerejét használták fel.

A 99. esztendő leteltével, hosszas pereskedés után újból kincstári kezelésbe került a birtok. A Bornemisza család az időközben eszközölt beruházásokért kártérítést követelt, és kapott is 500 000 forintot.⁵

A Görgényi-havasok faanyagának szervezett, ipari jellegű kitermelésére csak a múlt század utolsó évtizedeiben, 1871 után került sor. A kitermelést, a szállítást és az értékesítést 1871 és 1875 között a Görgény-völgyi erdőgondnokságok adminisztrálták. 1876-tól a fa értékesítésének jogát 20 évre a bécsi Bayersdorf és Biach cég vette bérbe a kincstártól. A szerződés lejártá után, a kitermelés, a szállítás, a szállításhoz szükséges berendezések s felszerelések beszerzése és fenntartása, a fa értékesítése – újabb húszéves időszakra – a régi Goldfinger és Teplánszky fakereskedő cég hatáskörébe került.⁶

A kitermelt árut a Görgény vizén és a Maroson tutajozással szállították megrendelési helyére. A Görgény volt hazánk első folyója, ahol – a fekete-erdei tutajozást tapasztalatokat felhasználva – óriási tutajokat úsztattak. A szállítás megszervezésével a kincstár Pausinger József erdőmérnököt bízta meg. Pausinger szakmunkásokat szerződtetett az ausztriai Badenből, Karinthiából és Itáliából, akik a Görgény-völgyi és gyergyóremetei erdőkitermelő munkások bevonásával előbb a kitermeléshez és a tutajozáshoz szükséges feltételeket teremtették meg. Így például medertisztítási és szabályozási munkálatokat végeztek a Görgényen, valamint az Iszticsó-, Fancsal-, Laposnya-, Székelypatakon; vontatútakat, csúsztató- és

A Görgény volt hazánk első folyója, ahol óriási tutajokat úsztattak. A szállítás megszervezésével a kincstár Pausinger József erdőmérnököt bízta meg.

Fakitermelő munkások a múlt század elején. Kép: Gyergyóremete község honlapja

úsztatócsatornákat, vízfogókat, gátakat építettek. Iszticsón és a régeni herbusi fatelepen a méterfa kifogására gereblyéket szereltek fel, Görgényszentimrén, Fancsalon és Laposnyán úgynevezett „gúzskemencéket” építettek.

A fenyőfák tutajba kötésére „gúzsköteleket” használtak. Gúzsnak leginkább a mogyorófa volt alkalmas, de erre a célra fiatal gyertyánfát, lucfenyőt és nyír-fát is felhasználtak. A gúzskészítéshez a szükséges anyagot az őszi hónapokban, szeptemberben és októberben vágják le. A levágott fák ágait lemetszették, meghántották (kérgelték), a vékonyabbakat vizes medencébe tették, hogy megőrizték hajlékonyságukat és ellenállóképességüket. Ezt követően a gúzskötelek anyagát „gúzskemencében” hevítették, majd fakalapáccsal megpuhították. A puhítást a sodrás követte, amit egy sajátos eszközzel végeztek, a farostokból így állították elő a gúzskötelet, amelyet aztán egy, erre a célra épített színben néhány napig füstöltek, majd „gúzscsürben” tároltak. Az így készült gúzskötelek hajlékonyak, szilárdak, ellenállók voltak, egy igazi kötél tulajdonságaival rendelkeztek. A tutajozási idény kezdetekor, néhány nappal a tutajok összeszerelése előtt, a gúzsköteleket vizes medencébe tették és megáztatták, hogy hajlékonyabbak legyenek.

Az eladásra szánt fenyőfákat már a tutajozást megelőző évben kitermelték. A kidöntött fák ágait levágták, a törzset meghántották és a tutajbekötő helyekre szállították ökor vagy ló vontatta szánna. A rönkök tovább juttatására csúsztatókat, úgynevezett szárazkanálisokat használtak. A csúsztató teknő alakban

elhelyezett gömbölyű fából készült. Csúsztatás előtti napon a csúsztatót vízzel öntözték, hogy síkosabb legyen. A rönkök saját súlyuknál fogva gyorsulva siklottak lefelé, meglehetősen nagy távolságokat megtéve.

A kidöntött fák ágait levágták, a törzset meghántották és a tutajbekötő helyekre szállították ökor vagy ló vontatta szánna.

A csúsztatott és vontatott fa így jutott el a bekötőhelyig. Itt a tutajgerendákat hosszúság és vastagság szerint válogatták, osztályozták és felmáglyázták. A tutajbekötő helyen felmáglyázott fából, az idény beálltával, április és november hónapok között – az időjárástól függően – megkezdődött az óriási tutajtáblák összeállítása azoknak a patakoknak a medrében (laposnyai, Székelypatak, Fancsal), melyekre vízfogókat (zárgátákat) építettek. A vízfogókban felduzzasztották a fa úsztatásához szükséges vizet.

A táblák összeállítása a következőképpen történt: a tutajnak való fák végeit legömbölyítették, hogy úsztatás közben ne akadjanak össze. Általában 8–14 egyforma hosszú és közel azonos vastagságú tutajfát kötözték egymás mellé. Az utolsó táblába különböző hosszúságú fák kerültek. A vékonyabb rönkök a tábla elejére, a vastagabbak a végére kerültek. A bekötés előtt, hogy jobban illeszkedjenek,

a gömbfák egyik oldalán az egyenetlenségeket lefaragták, a végeket vízszintesen megfúrták, a furatokon áthúzták a gúzskötelet, és végeit faszegekkel a tábla szélső rönkjeinek furatához rögzítették. Amikor a tutajtábla elkészült, kinyitották a vízfogak zsilipjeit, és a táblákat árhullám sodrával egymás után a Görgény folyó medrébe úsztatták. Mikor több tábla összegyűlt, azokból a laposnyai gát alatt óriási tutajt állítottak össze. Ez úgy történt, hogy az egyes táblákat egymás után kötötték, az elsőt és az utolsót pedig keresztveverekkel erősítették meg. Erre azért volt szükség, mert az irányítás ezekről történt. A hevedereket a tutajfákba rótt vajatokba – úgynevezett geredekbe – illesztették, faszegekkel rögzítették, melyekbe persze előzetesen lyukakat fúrtak. A hevederre közepén úgynevezett jármot rögzítettek, ezekre szerelték az 5–6 méter hosszú apacsint (kormányrudat) –, amellyel a tutajt előlről és hátulról irányították. Az első kormányrudat alkalmoszerűen használták, ha a vízmederben nem merült fel akadály, megemelték, és a lapáttal ellentétes végét gúzsból készült kantárba akasztották.

Feltételezhető, hogy az óriási tutajt „fékkel” is ellátták, de a közlemény kétszítőjének nem sikerült értesüléseket szereznie. Elképzelése szerint a „fékes tábla” gerendáin nyílást vágtak, és mellette a rönköket keresztveverekkel erősítették meg. Szükség esetén a tutajosok a „gerendaféket” átdugták a nyíláson és a mederfenékhez nyomták, hogy lassuljon vagy leálljon a tutaj.⁷

A tutajosok kellékeihez tartoztak a kikötéshez szükséges tutajkötelek⁸ vagy láncok, fejszék, harcsafűrészek, fahúzó csákányok, vaskapcsok, tutajszegek. A tutajon való biztonságos mozgáshoz lábbelire szíjazható, ún. vasmacsát használtak, melynek kiálló vasfogai megakadályozták a vizes fákön az elcsúszást. Az első táblára tutajpadot rögzítettek. Étkezéskor erre ültek, máskor pihenésre használták.

A tutaj nagyságát a vízállásnak megfelelően 10–30 táblából alakították ki. Egy tábla 20–25 köbméter faanyagot tartalmazott. Az óriási tutaj 25–30 táblából állott, hosszúsága meghaladta az 500 métert, és 500–700 köbméter faanyagot tett ki. Egyes források szerint Laposnyán ennél nagyobb tutajt is összeállítottak, így például egy 1895. július 5-i adat szerint egy óriási tutaj 37 táblából állt és 710,124 köbméter fát fogott össze.

Az említett időpontban a herbusi fatelepre érkezett tutaj jellegzetességeiről Nicolae D. Petra közigazdász a régeni felfedezés múltjáról írt monográfiájában⁹ a következőket állapítja meg: az

Fakitermelés a Zsiec folyón 1908-ban. Kép: Fortepan/Magyar Földrajzi Múzeum/Erdélyi Mór cége

óriási tutajt alkotó táblák száma – 37; a tutajfák összsúlya – 470–500 tonna; a mellékrakomány súlya – 30 tonna; az úsztatott fa konvencionális vagonokban kifejezve – 48 vagon; az óriási tutaj hossza – 600 méter; a tutajfák átlagos átmérője – 40 cm; a legvastagabb fa átmérője – 78 cm; a legvékonyabb fa átmérője 13 cm; a tutajtest legrövidebb fájának hossza 4 méter; a tutajtest leghosszabb fájának hossza – 32 méter; a szállított fa mennyisége köbméterben – 710,124 köbméter. A 37 táblából álló óriási tutaj első tizenhárom tábláját ék alakban állították össze. Az élre helyezett tábla 0,80 méter szélességű volt. A tizenharmadik pedig már 4,40 m szélességet ért el. A többi tábla szélessége – néhány keskenyebb kivételével (3,63 m, 3,80 m, 3,90 m; általában 4,01 m és 4,84 m között váltakozott. A 25., 30. és 36. táblákat mellékrakományokkal is megterhelték.

Az óriási tutajok személyzete 10–20 főből állott. A badenieken kívül Görgény-völgyi román és gyergyóremetei székely tutajosokat is alkalmaztak. A kormányosok apacsinnal, a többiek hosszú rudakkal segítették az úsztatást.

A tutajhoz szállítólevelet mellékeltek, amelyben a fa rendeltetési helyét, a táblák számát, a darabszámot és a köbmétert tüntették fel.¹⁰

Az óriási tutaj összeszerelése és az úsztatáshoz szükséges feltételek megteremtése után került sor a tutaj elindítására, ami a következőképpen történt: fokozatosan kinyitották a gát zsilipjét, és megvárták, míg a víz szintje kellően megemelkedett. Ezután a tutajt szabaddá tették, és kezdetét vette az úsztatás. A szükséges vízmennyiséget, a laposnyai víztárolóban összegyűjtött vízen kívül a Görgény folyóba ömlő bővizű patakok is biztosították.

A laposnyai víztárolótól a régeni herbusi fatelepig tartó 42 kilométeres utat az óriási tutaj kb. 6 óra alatt tette meg.

Az úsztatott fa gyűjtőközpontja a mai régeni fafeldolgozó üzem fölötti részen volt. Itt a kívánalmaknak megfelelően a tutajt átrendezték. A fa egy részét – feldolgozás céljából – a herbusi fatelepre irányították, másik részét a Maroson továbbúsztatták.

A tutajokon, rönkökön kívül, mellékrakományként fenyőszindelyt, hangszerfát és épületfát is szállították. A tűzifát szabadon úsztaták, a hasábokat a herbusi fatelep csatornavízén erre a célra felszerelt gereblyével fogták ki, és raktárban tárolták. A fatelepről a múlt század utolsó évtizedeiben a helyi tőkés vállalkozók, például Grün Izsák tűzifa-kereskedő, Farkas Mendel szeszgyáros, Josef Fritsch és Daniel Broser serfőzők nagy mennyiségű tűzifát vásároltak. Voltak természetesen más megrendelők is, így például 1896-ban a marosújvári sóbányának 5000 köbméter fát szállítottak.

Jó három évtized múltán, a 20. század első évtizedében a Görgényen való tutajozás lehanyaglott, a Régen és Laposnya közötti kisvasút felépítésével (1905) pedig elvesztette jelentőségét. Megszűnését – az ipari vasút felépülésén kívül – egyéb okok is előidézték. Ez a szállítási módszer nem volt biztonságos és folyamatos, az időjárástól és a víz szintjétől függött: az év tizenkét hónapjából a legjobb esetben is csupán fél évig volt használható. Az úsztatáshoz szükséges berendezés és annak állandó karbantartása, felújítása túlságosan költséges volt. Ezenfelül jelentékeny favesztéssel járt is. A kidöntött fáknak csak a teljesen ép részét használták fel, a többi az erdőben korhadni kezdett. Sok értékes faanyag ment tönkre a bekötéskor és vízen való szállítás közben is. Az úsztatott fa minőségileg leromlott, sokat veszített értékéből. Koós Ferenc (1828–1905), Régen város neves szülöttje, a korabeli tutajozás jó ismerője, a vízen szállított faanyag károsodásáról a következőket írta: „...a nyári víz hamar leszaladt s a M.-Régenből megindított első transport ha le is jutott szerencsésen Aradra, de már a másodikkal megesett, hogy megakadtott, egyik teher itt, a másik amott kötött ki s ott maradt szerteszejjel, késő őszig, akkor kellett szálonként húzatni a partra, ott egész télen őriztetni, tavasszal ismét összekötetni, vízre bocsátani. Az ilyen tutaj gerendái meg ráadásul meg is feketedtek és más évben, ha le is szállították Aradra, nem volt ára a megfeketedett fának.”¹¹

Tutajozás a Maroson a 19–20. század fordulóján. Pillanatkép a *Consummatum Est* című dokumentumfilmből, Czirják Károly maroshévízi helytörténész gyűjteménye

A 20. század elején a Görgény vize és a beömlő patakok mentén felépített kisvasút gyökeres változást idézett elő a fa kitermelésében és szállításában. Egyenletessé vált a szállítás ritmusa, lévén hogy nem függött többé az időjárás szeszélyétől, könnyebben és biztonságosabban, nagyobb távolságra lehetett eljuttatni és előnyösebb feltételek között lehetett értékesíteni a faanyagot. Tutajozással évente mintegy 110–120 000, vasúton viszont évi 160–170 000 köbméter fát lehetett elszállítani.¹²

A második világháború utáni években mélyreható változások következtek be mind az erdőmunkában, mind az erdőmunkások életében. Az erdőki-termelés legfontosabb munkálatait gépesítették: a fákat motorfűrészsel, ún. druzsbával döntik, gallyazzák és darabolják; a kitermelt faanyagot traktorral vontatják és sodronykötélpályákon közelítik a rakodóhelyig. A rakodást-ürítést és csörlést gépi berendezésekkel végzik. A fát rönkszállító tehergépkocsikon szállítják.

Az erdőki-termelési munkálatok gépesítése és a munkavédelmi intézkedések eredményeként csökkent a munkabalesetek száma, viszonylag könnyebbé vált a munka. Változtak az életkörülmények is. Az élelmiszert a munkások a fogyasztási szövetkezetek erdei fióküzleteiből vásárolják, a régi füstös

kalibák helyett ágyakkal berendezett lakókocsikban, villanyvilágítású munkásszállásokon laknak, családjukat gyakrabban felkereshetik, és művelődésre is több lehetőségük nyílik.

(1990/9)

Jegyzetek

- 1 Czegléd János: Tutajozás a Maroson a múlt században. *Ethnographia*, 1969/3; Dr. Kós Károly: *Népelet és néphagyomány*. Kriterion, Bukarest, 1972. 14–17; Binder Pál: Tutajozás a Maroson. *Hargita*, VI. évf. 63. (1571.) szám, 1973. március 17.; VI. évf. 69. (1577.) szám, 1973. március 24. (1583.) szám, 1973. március 31.; Palkó Attila: Tutajozás a Maroson. *Korunk Évkönyv*, 1979. 202–212; Garda Dezső: A gyergyóremetei tutajosok a XIX. században. *Acta Hargitensis*, 1980. 85–95; Tarisznyás Márton: A gyergyói tutajozás emlékei. In: *Gyergyó történeti néprajza*. Bukarest, 1982. 172–179.
- 2 Kolozsvári Akadémiai Levéltár. A Bornemisza család levéltára. Lit. G. Fasc. II. nr. 10.
- 3 Kolozsvári Akadémiai Levéltár. A Bornemisza család levéltára. Lit. G. Fasc. I. nr. 22.
- 4 Jakab Elek: Görgényvár és a görgényi kastély a múltban. *Századok*, 1883. 415. Vö: Teodor Chindea – Nicolae Lateş: *Monografia Gurghiuului*. Tirgu Mures, 1971. 49–50.
- 5 Jakab Elek: i. m. 415.
- 6 Portik János: *Întreprinderea Forestieră de Exploatare și Transporturi Mureș-Reghin*. Kézirat.

7 Az óriási tutaj fékjének létezéséről a Görgényszentimrei Erdőgazdagságnak a Kolozsvári Erdőgazdagsághoz szóló, 1908. január 25. keltezésű, 614-es számú jelentése tesz említést. A jelentés az 1908-as londoni világkiállításra készített „tutajmin-ták”-ról szól. Belőle értesülünk, hogy a 37 táblából álló óriási tutaj 36. ún. „fékes táblájának” mása 1:25-ös léptékben készült el. Ebben a jelentésben a fékrendszer szerkezetéről és működési elvéről nincs szó, így a fékes táblát csak elképzelhetjük.

8 Az 1930-as évekig a régi kőtélverők legfőbb terméke a tutajkötel volt. Ebből származott a legtöbb jövedelmük. A tutajkötelet két-három kötélverő összetársulva fonta, februártól májusig. Ezt a kötélfélet 500-tól 3000 kg-os tételekben a Szászrégeni Tutajkereskedő Társulat és a fakitermelő cégek megrendelésére készítették. A tutajkötelet különböző hosszúságban és súlyban állították elő. Csináltak 10 méter hosszú, 20 mm-es, 3/2 kg súlyú, valamint 12 m hosszú, 20 mm-es, 4 1/2 kg-os kötelet.

9 Nicolae D. Petra: *Un secol de prelucrare a lemnului la Reghin (1873–1973)*. Kézirat.

10 Az 1895. július 5-én a herbusi fatelepre érkezett óriási tutaj szállítólevele a következőket tartalmazta: „Szállítólevél, mely mellett a laposnai pagonyból az V. számú tutaj következő tartalommal a herbusi raktárba szállítatik. A tutaj 37 táblából áll, tartalma: Szálfa 340 drb. 682,496 m³. Átfúrt 33 drb. 24,678 m³. Rönk 2 drb. 2,950 m³. Összesen: 710,124 m³. Laposnya, 1895. július hó 5-én”.

11 Koós Ferenc: *Életem és emlékeim 1828–1890*. I. Brassó, 1890. 80.

12 Portik János: i. m.

A hadadi Wesselényi-kastély építésének rövid története

Ekastély a 18. század hatvanas éveiben, a barokk előretörésének korában kezdett épülni. A Wesselényi család levéltárában csaknem hiánytalanul megtalálhatók az építés adatai. A kastély a falu közepe táján, a műút mellett található. Építésének kezdete a szerződések szerint 1761-re tehető. Ez év április 29-én kötött egyezséget Wesselényi Ferenc Josef Litzman bajor kőművesmesterrel egy hét szobából, ebédlőpalotából, sütőházból és konyhából álló épület elkészítésére. Az első tervrajz szerint a kastély emeletes lett volna. Wesselényi minden öl falért 2 és fél német forintot ígért, ő kellett adjon építőanyagot, és minden fuvarozást ő végeztetett. Az építkezés 1761-ben megkezdődött. Az 1768. augusztus 24-én kötött újabb szerződés már nem tesz említést az emelet építéséről, és jelenti az építkezés lelassulását is. Nyolc év alatt csak a falak készültek el. Feltűnnek máris a hibák: rosszul füstöl a kémény, repedeznek a falak, a pincében feltört a talajvíz stb.

1770-ben Wesselényi Ferenc meghalt. Fia, Wesselényi Farkas új építómestert szerződött Franz Gindtner személyében. 1772. nov. 20-án Gindtner módosítja az eredeti tervet. A konyha és a sütőház a melléképületbe, a kapu új (a jelenlegi) helyre kerül, a címerkövet a kastély falába, s nem a kapu fölé helyezi. A homlokzat is új külsőt kap. Sor kerül az udvar rendezésére is. Egy régi faépületet lebontanak, az udvar területét elegyengetik, kerítés épül, árkot ásna. Azonban Gindtner is hanyagolja a hadadi építkezést, így Wesselényi 1774. nov. 8-án a szatmári Szoldáti Antallal köt egy újabb szerződést. Végül is ő fejezi be a kastély építését 1776-ban. Nagy lendülettel dolgozik Hadadon, így ő építi 1774–1776 között a mai papilakot is, első ismert önálló műveként, valamint a lelei templomot.

Ő végzi a kastély termeinek boltozását, a faragott kövek falba helyezését,

a kerítés és ereszpárkány befejezését stb. A kastély elkészülte után 1783-ban Wesselényi Farkas szerződött Joseph Ledert a személyzeti lakások és istálló felépítésére. 1784-re (is) készül az U alakú épület nyugati és északi szárnya. Az út melletti szárny később épült. Ezt bizonyítja a szemközti szárnyak arkádjainak különböző ritmusa. Az udvar végleges rendezésére 1787-ben kerül sor. Az elbontott vár köveiből befejezik a kastély körüli kerítés építését. Így alakul ki mai, végleges képe.

S most bemutatjuk a többi mesterember tevékenységét is. Az asztalos-, lakatos-, üveges- és kőfaragómunka 1773 és 1777 között készült el. Az ablakokat, ajtókat, zsalugátereket, néhány bútort és a termék pádimentumozását az asztalos Christian Bahr készítette. A lakatosmunkát a berlini Johan Wilke végezte. Az ablakok üvegezése a kolozsvári Johan Peter Herman munkája. A kandallókat a zsigódi kőfaragó, Augustin Flecher készítette. A címerek és feliratos kövek a korabeli Erdély legtehetségesebb szobrásza, Anton Schuchbauer faragása 1776-ból.

Josef Edlinger faragta a bejárat postamenseken álló urnáit, a kerítés faragott kőlapjait és a gombdíszeket. Faragott még víztartályokat, csöveket, valamint 22 grádicskövet a padlásra vezető csigalépcsőhöz.

Íme, magyarul mit jelentenek a feliratos kövek latin nyelvű szövegei az új felőli főcímeren: „1763 és a következő években, Isten segédelmével felépíttette hadadi és zsigódi báró Wesselényi Ferenc, a szentséges császári és apostoli királyi fenségének tényleges belső titkos tanácsosa és kincstárnoka, a neves Közép-Szolnok vármegye főispánja, kedves élettársa Kisrédei Rhédey Zsuzsanna grófnővel együtt. Az egyedüli Istennek legyen dicsőség, tisztesség és hála örökkön örökké. Ámen.”

A szobák tükörboltozatúak, a dísztermet stukkódíszes kupola zárja le. A szürke palával borított tető csúcsait XVI. Lajos stílusú bádogurnák díszítik.

A hadadi Wesselényi-kastély. Kép: a Szatmári Friss Újság honlapja

A főbejáratnál a jobb oldali kő szövege: „Kevésből is jól él az, kinek szerény asztalán az ősi sőtartó csillog, könnyű álmát nem űzi el félelem vagy mohó kapzsiság.”

A főbejárat bal oldali kövének szövege: „Ehhez a szülők által megkezdett épülethez tetőzetet báró hadadi Wesselényi Farkas Szent Császári és Apostoli Királyi Fenségének kamarása és Közép-Szolnok vármegye főispánja építtette élettársával, Bethlen Juliánna grófnővel együtt 1776-ban”.

A kastély utcai homlokzata 9 tengelyes. Az oldalhomlokzatok 4 tengelyesek. A szobák tükörboltozatúak, a dísztermet stukkódíszes kupola zárja le. A sötét palával borított tető csúcsait XVI. Lajos stílusú bádogurnák díszítik.

A hosszú ideig épülő kastély tervein a későbarokk építészet többféle stílustörekvéseit figyelhetjük meg. Litzman az osztrák barokkból inspirálódva tervezte a mozgalmas alaprajzú épületet, melynek Gindtner, a kolozsvári iskola szellemében örökre papíron maradt városi palota építője homlokzatot komponált, hogy aztán Szoldáti kezén egyszerűséget sugárzó, higgadt későbarokk kastély keljen életre a vidéki építészet normái szerint. (Lásd B. Nagy Margit: *Reneszánsz és barokk Erdélyben*. I. Kriterion, Bukarest, 1970. 171–189.)

Egy-egy emlékműről megjelent hivatalos korok és évszámok, mesterek, stílusok ismertetése mellett szükségesnek érzem kiegészíteni ezt néhány olyan aprósággal, melynek elhallgatása szerintem szegényebbé teheti az utókor ismeretanyagát.

E kastélyban éltem három évig bentlakó diákként 1951–1954 között. Ekkor már V–VIII. osztályos iskola működött benne. Tehát a világháború, a volt tulajdonosok elmenekülése után alig négyöt évvel. Vagyis akkor, mikor még kifogástalan állapotban volt a kastély és annak környezete is. Mint bentlakó diák, délutánonként órákat töltöttem el a pincék, padlás, alagút, kaszások, sétány, gesztenyefasor „tanulmányozásával”. Különösen nagy élmény volt számomra a Csorgó forrás melletti csónakázótó s a közepén levő szigetecske vadregényes tája. Mindezekből ma már semmi nincs meg... Ezért tartom szükségesnek leírni úgy, amilyennek láttam negyven évvel ezelőtt.

A kastély s a melléképület nemigen változott, kivéve az U alakú rész közepét, melyet átépítettek, lévén egykoron „úri” istálló, ma kultúrotthon. Teljesen megváltozott a középső szárny belső felépítése, de jelentős változást szenvedett külső ornamentációja is. Sajnos ajtók, ablakok, párkányzat, falak tűntek el.

Nagyobb módosítást szenvedett a kerítés, mely díszítése révén a legszebb része volt az egész épületegyüttesnek. Egy földcsuszamlás ledöntötte az utca felőli részt 1970 körül. Ahhoz, hogy a forgalom ne akadjon el, ne álljon le, a kastély túlsó oldalán lebontottak egy jelentős részt a kerítéstől, s itt zajlott le a Szatmár–Szopor–Szilágycseh út forgalma. A főbejárat rész – kapu – elemeit a szűk befordulási lehetőség miatt a járművek apránként ledöntötték. Az időközönkénti javítások egyre silányabbá tették a kerítést művészettörténeti szempontból, ma már alig különböztet meg egy

rendes parasztház előtti kerítéstől. Egyre több faragott kőlap tűnt el.

A kastély alatt volt egy téglából kirakott, 1,5–2 m mély kút. Ebből déli és északi irányba indul egy-egy alagút, mely mintegy 80–90 cm magas és széles lehetett. Természetesen titkos vész-kijáratok voltak, melyekről egyetlen szerződés sem tesz említést. Ez érthető is. Kezdetleges világítóeszközökkel lehatoltunk az alagútba, 6–7 m távolságra a kúttól. Aztán mint ijedt gyerekek, hanyatt-homlok menekültünk visszafele... Értésülvén felfedező utunkról, pedagógusunk jól kiporolta a nadrágunkat... Az alagutak is rég beteltek már a beledobott szeméttel.

A kastély előtti – a kerítésen túli – tercske közepén állt a kaszásokút. Az öregek elbeszélése szerint kaszák voltak beépítve a téglafalba. A halálraíteltet bedobták a kútba, és esés közben a kiálló kaszák összevagdosták. Mire a kút aljára ért az elítelt, a kapott sebektől elvérezvén meghalt. Ez is egy kivégzési mód volt a középkorban. Korábbi lehetett a kastélynál is, mert a kastély a vár helyére épült. Ma már nyoma sincs. 1950-ben még jól látszott 5–6 m mélység is belőle. Aztán betelt ez is.

A hosszú ideig épülő kastély tervein a későbarokk építészet többféle stílustörekvéseit figyelhetjük meg.

Volt egy nagyon szép sétány a kastély előtti park partjába vájva, a szélén 1–2 m távolságra sorjában 50–60 cm átmérőjű vadgesztenyefa díszlett. Fogta a partot is, a sétányt is. Különös élmény volt itt a sétálás. Bal felől a meredek part, jobbról a hatalmas fák, túl rajtuk 8–10 méteres mélység, szakadék. S végül a park aljában a Csorgó nevű forrás. A vízszög, forrás vastagsága mintegy gereblyenyélnyi. Ettől 15–20 m-re kezdődött a halastó-csónakázótó. Mintegy 25–30 m átmérőjű lehetett. Közepén egy idilli szigetecske fákkal, bokrokkal. Ideális pihenőhelynek tűnt... Ma már nyoma sincs ennek sem. Pálínkfőző van a helyén.

Úgy éreztem, a fentieket még hozzá kellett kapcsolnom a kastély történetéhez. Joga van képet alkotnia az utókor a Szilágycseh ezen egyik legszebb kastélyáról és környékéről a 20. sz. közepéről.

(1992/3)

Rostás-Péter Emese

A magyar szellem „vámmentes bevonulása”

A kolozsvári ünnepi könyvhetek margójára

A két világháború között a kolozsváriak számára még elérhetetlen álom volt, hogy csatlakozzanak az 1929-től rendszeresen megszervezett könyvünnephez. 1941-ben nyílt erre először alkalmuk.

A kolozsvári Mátyás király tér (a mai Főtér) adott otthont a könyvnapoknak a második bécsi döntést, az Észak-Erdély visszacsatolását követő években. A két világháború között a kolozsváriak számára még elérhetetlen álom volt, hogy csatlakozzanak a Magyar Könyvkiadók és Könyvterjesztők Egyesülete által – Supka Géza javaslatára – 1929-től Magyarországon rendszeresen megszervezett könyvünnephez. 1941-ben nyílt erre először alkalmuk, és még három évig a júniusi hónap elejének fontos eseménye maradt a rendezvény, olyannyira, hogy 1944-ben a Kolozsvárt ért június 2-i, amerikai bombatámadás után három nappal is kinyitottak a sátrak. A világháború után hatvanhét év szünet következett a kolozsvári könyvünnep életében, 2011 óta különböző dátumokon – májusban vagy júniusban, illetve különböző helyszíneken, az Óvárban, a Fogoly utcában vagy a Bánffy-palotában – rendezik meg erdélyi és magyarországi írók, költők részvételével.

Könyvnapok az újonnan felszabadult területen

„A fővárosban immár évek óta bevett szokás, hogy június elején könyvnapokat rendeznek. Az idén a magyar könyvkiadók és könyvkereskedők úgy határoztak, hogy a felszabadult kelet-magyarországi és erdélyi városokban a könyvnapokon közreműködő írók tehermentesítése érdekében a budapesti könyvnapok befejezése után külön könyvnapokat rendeznek. A magyar írók tehát megszabadulnak a szívükre nézve olyan nehéz választás gondjától, vajon Budapesten, vagy az újonnan felszabadult részeken képviseljük-e az irodalmat. Az eddigi tervek szerint a felszabadult területen négy városban, éspedig Kolozsváron, Marosvásárhelyen, Nagyváradon és

Szatmáron rendezik a külön könyvnapot” – ezzel a szűkszavú, hírügynökségi hírrel harangozta be 1941. május 1-jén a kolozsvári *Keleti Ujság* a város első könyvünnepét. A további napokban-hetekben a helyi sajtóban egyre több könyvreklám látott napvilágot, a Lepage Könyvkereskedés, az *Ellenzék* könyvesboltja, Király János Könyv- és Zeneműkereskedése, szentgericei Jakab Jenő könyvkereskedése, a Minerva könyvosztálya egyrészt a központi, hivatalos árjegyzéket (*A Magyar Könyvkiadók és Könyvkereskedők Országos Egyesületének hivatalos könyvnapi árjegyzéke*. Budapest, 1941) kínálták a vásárlóközönségnek, másrészt felhívták a figyelmet a könyvújdonságokra, illetve arra, hogy a június 9. és 11. között zajló könyvünnepen kedvezményesen juthatnak hozzá ezekhez.

Száz új könyvvel és magyaros stílusú sátrakkal készültek

A könyvünnep előkészítéseképpen május végén Benedek Marcell érkezett Kolozsvárra, ahol előadást tartott az első Erdélyi Magyar Könyvnap jelentőségéről. Az író a Református Kollégium gyűléstermében a helyi tanintézetek képviselői előtt ismertette az elmúlt tizenkét év fővárosi tapasztalatait, és arra biztatta a tanárokat, hogy igyekezzenek a fiatalokat a rendezvény látogatására buzdítani. Mint elmondta, a budapesti könyvünnep szervezésére összeállt bizottság tagjaiként „végeztük munkánkat minden rendelkezésünkre álló eszközzel. Újságcikkek, falragaszok, rádió és képszínház útján, s főként azzal, hogy a könyvnapi sátrakba odaültettük a könyv szerzőjét... Hihetetlenül nagy volt a varázsa ennek a »fogásnak«, mert az olvasóközönség csak úgy tódult, hogy szemtől szembe is láthassa kedvenc

A Minerva sátra a Deák Ferenc utca elején. Az előtérben Sz. Szappanyos Gabriella írja be nevét Emberek a Szamos partján című regényének egyik példányába. A sátor ajtajában dr. Vékás Lakos ítélőtáblai elnök mosolyogva nézi a sátor körül tolongó érdeklődőket. Mögötte Nagy Erzsike, a Minerva Rt. tisztviselője. A sátor falán a Keleti Újság komoly művészi értéket jelentő új plakátja, Kiczkóné Luka Ilona műve. Forrás (kép és képaláírás): Keleti Újság, 1941. június 12.

könyvének íróját. És ma már a kultusz-minisztérium is támogatásunkra siet. A tanárok a könyvnapok előtt előadásokat tartanak diákjaiknak a magyar könyv és szellem jelentőségéről. Igaz, hogy a magyar könyv kultusza még ma is inkább erkölcsi, mint anyagi sikerrel jár. Pedig elhíheti a magyar olvasóközönség, hogy nem szégyen az, ha a magyar író meg akar élni a munkájából!”

Benedek Marcell a könyvünnep jelentőségét elsősorban abban látta, hogy huszonnégy év után először érkezhettek könyvek vám- és illetékmentesen Erdélybe. „A magyar könyvnek hihetetlenül nagy szerepe van abban, hogy Erdély lélekben csorbítatlanul tért haza a magyar nemzet egységébe. Az elmúlt 22 év alatt sok sérelem és megaláztatás érte a magyar könyvet” – fogalmazott az író, aki többedmagával korábban nemzetközi fórumokon és a Népszövetségnél is panaszt tett az utódállamoknak a magyar

kultúra elnyomását célzó intézkedései ellen. Maga Apponyi Albert is szót emelt ebben az ügyben, a neves jogász-politikus a húszas években a Népszövetségnél a magyar kormány fődelegátusa volt. Sokat harcolt még az erdélyi magyar könyvkiadás érdekében a miniszterelnök Bárdossy László, aki a harmincas években bukaresti magyar követ volt.

„Azt szeretném, ha a június 10., 11., 12. – az erdélyi magyar könyvnapok napja – szakadatlan tüntetésben nyilvánulna meg a diákok részéről a magyar betű és a magyar szellem mellett. Értessék meg tanítványaikkal – fordult a tanárok fele –, hogy ezekben a napokban Erdélynek meg kell mutatnia, hogy Erdély és fővárosa tudatában van magyarságának és jelentőségének!” Az író megemlítette azt is, hogy a magyar kiadók összesen csaknem száz különféle könyvet hoznak, amelyeket kedvezményesen kínálnak a Mátyás király téren

– a mostani Főtéren – összesen nyolc helyszínen.

A könyvnapon neves iparművészek – Vásárhelyi Z. Emil, Kozma Lajos, Horák Károly és Kudelász Károly – tervezték „magyaros stílusban”. A Keleti Újság munkatársa szentgericei Jakab Jenő sátrát tartotta a legsikerültebbnek, Debreczeni László kalotaszegi motívumokkal díszítette az építményt.

Az előkészületek nem egy szűk körre hárultak, a könyvnapon való részvétel megmozgatta Kolozsvár felsőbb rétegét. „Kolozsvár társadalma méltó módon akarja megünnepelni a magyar szellem Kolozsvárra való első »vámmentes« bevonulását, s éppen ezért valósággal szívügynek tekinti a könyvnap sikerét.” Éppen ezért gondoskodtak arról is, hogy az íróvendégek ne a szállodai szoba magányában legyenek kénytelenek pihenni. Szentmihályiné Szabó Máriát gróf Bethlen Györgyné, Móricz Zsigmondot – mint korábban már több alkalommal – dr. Óváry Elemér fogadta. Vendégeket fogadott a vármegyeháza is, a kényelmes vendégszobákat Gulácsy Irén és Ignác Rózsa rendelkezésére bocsátották.

A város előkelő és ismert hölgyei nemcsak a vendégfogadásban jeleskedtek, hanem a sátrakban is maguk kínálták a könyveket: „A színművészet és társadalmi élet kiválókat hölgyei szép füzérként környezik majd őket [a szerzőket], s a kiszolgálás, kínálat, kedveskedés máskor megfizetett munkáját önzetlenül végzik.” A Méhkas diákszövetkezet sátrában kalotaszegi viseletbe öltözött diáklányok – egyetemi hallgatók – árusították a könyveket.

Móricz Zsigmond-dedikáció Arany János-kötetre

1941-ben Móricz Zsigmond több ízben ellátogatott Erdélybe, a könyvünnepet megelőző hetekben is számos helyszínen megfordult. A kolozsvári sajtó szintén minden lépéséről beszámolt: bejárta a Székelyföldet, Marosvásárhelyen megosztotta tapasztalatait az antiszemita üldöztetésnek kitett bőzdűjfalu-si szombatosokról, ugyanakkor Tolnai Lajos íróról tartott előadást a Kemény Zsigmond Társaság évadzáró estjén. Kolozsváron több ideig tartózkodott, fellépett a Méhkas diákszövetkezet irodalmi estjén, népes közönség előtt beszélt a Mátyás király Diákházban, ugyanakkor átdolgozta a Sári bíró című színművét, amelynek a kolozsvári – újabb – bemutatóját éppen a könyvnapokra időzítette a színház.

Nagy sajtófigyelem és várakozás előzte meg a könyvnap látogatását is, a dedikálás alkalmával pedig valósággal megostromolták a rajongók a könyvsátrakat. „Egy kisdíák hozta az íróhoz [Móricz Zsigmondhoz] bőröndben a könyveket, kocsin, hogy lássa el valamennyit a névjegyével” – írja a második napról szóló tudósításában a *Keleti Ujság*, ahol egy színes, anekdotikus történettel is találkozhatunk:

„Megjelenik nagy robajjal egy csoport diák.

– Kérek egy névaláírást! Kérek egy névaláírást! – sivítanak az írókra törve a kisdíákok. Kapnak is mindenkitől, ki irkalapra, ki névjegyre, amit az író orra elé tart, arra. Csupán Móricz Zsigmond dal »van egy kis baj«. Ő csak könyvre hajlandó ráírni nevét. Nosza, fogja magát az egyik diák, s élébe tartja Kodolányi János könyvét.

– Hát ez meg mi? – hökken meg Móricz Zsigmond.

– Könyv!

– Jó, jó, de nem az enyém. Hogy írjam én alá, mit szólna ehhez Kodolányi?

A diák gondolkozik kissé, s már meg is oldotta a dolgot:

– Tessék akkor erre adni. Ez Arany János összes versei. Ne féljen, ő már nem szól semmit...

Móricz Zsigmond derűsen kanyarantotta alá nevét jellegzetes írásával Arany János összes verseire.”

Általában Móricz Zsigmond, Veres Péter, Szabó Dezső, Reményik Sándor, Mécs László és Zilahy Lajos könyvei voltak a legkeresettebbek.

Egy másik ilyen ellesett-megörökített pillanat az, amikor Móricz a legújabb könyvéből, a könyvnap egyik újdonságának számító *Rózsa Sándor a lovát ugratja* című regényéből szeretne vásárolni egy példányt – éppen vizitbe készül valahová. Az öt pengő nyolcvanas árat sokallja, de végül úgy dönt: „Na, egye fene. Ha ennyi – hát ennyi.” Az anekdota kapcsán megtudjuk a *Keleti Ujság* helyszíni riportjából, hogy nem véletlenül sokallta a „legnagyobb élő magyar regényíró” a könyve árát, ugyanis a vidéki könyvnapokon mindenütt panaszkodott a közönség a magas árakra, és ezzel a szervezőknek számolniuk kellene: „Nem árt, ha a magyar könyvkiadók a jövőre számot vetnek az író és a nagyközönség egybevágó megállapításával.

Mikor legyen olcsó a magyar könyv – hanem a magyar könyv napján?”

Üröm az örömben

A könyvünnepre lázasan készül a város, a *Keleti Ujság* május 21-i számában azonban az esemény több vetületére is igyekeznek rávilágítani, arra, hogy a két világháború között elszigetelődött erdélyi írók, költők a megváltozott helyzetben sem tudnak eléggé érvényesülni. „...nagy, történelmi igazságszolgáltatást érzünk abban, hogy Kolozsvár és a nagyobb városok a maguk kapuin belül is megülhetik a könyvek ünnepét. S ezen a ponton ki kell hangsúlyoznunk az erdélyi irodalom legfájdalmasabb tünetét. Rá kell mutatnunk az erdélyi irodalompolitikának arra a sajnálatos bűnére, hogy az erdélyi irodalom nevében a múltban is, most is csak néhány kiválasztott és kedvezményezett írótt juttatott szóhoz, névhez és érvényesüléshez. (...) Az erdélyi kiadó politika rideg klikk- és üzleti szellemének örökét változatlanul vette át a fővárosi könyvkiadás.”

A helyszíni tudósításokba azonban derűs színek is vegyülnek, ami az erdélyi magyar irodalom sorsát illeti. A helyi írók csak a rendezvény második napján „álltak munkába”, vagyis akkor dedikálták könyveiket, és azt tapasztalhatták, hogy a könyveik a távollétükben is elkeltek. A *Keleti Ujság*ban érdekes adalékot találunk erről: „A diákok mellett különösen a katonatisztek vásárolják az erdélyi írók könyveit. Láttam olyan katonatisztet, akinek puccerje valósággal roskadozott a becses rakomány alatt, amely egy szál erdélyi írók műve volt.”

Az egyik legfontosabb helyi kiadvány ebben az évben a Lepage Könyvkereskedés kiadásában, Szentimrei Jenő szerkesztésében megjelent, *Versekben tündöklő Erdély. Magyar költők erdélyi verseinek gyűjteménye a gyulafehérvári soroktól mind a mai napig* című antológia. A másik várva várt kötet Budapesten, a Révai kiadónál látott napvilágot: Reményik Sándor összegyűjtött verseiről van szó, a számos alkalommal megjelentett hirdetés szövege: „Az idei könyvnap egyik nagy eseménye: egy kötetben jelentek meg Erdély költőfeljelmének, Reményik Sándornak összegyűjtött versei. Egy fájdalomban és szenvedésben gazdag, de a hit és a reménység lángfürdőjében örökösen újjászülető élet nagy vallomástételének foglalata a teljes Reményik-kötet.” A májusi könyvünnep-beharangozóknak még kilátásba helyezték, hogy a költő is jelen lesz a kolozsvári

rendezvényen, de romló egészségi állapota ezt végül nem tette lehetővé.

A magyar könyv győzelme

Győzött a magyar könyv Kolozsváron! (Keleti Ujság, június 12.), Toldi Miklós legyőzte... Buffalo Billt – Húszezer pengőért vásárolt könyvet Kolozsvár közönsége (Ellenzék, június 13.) – ilyen harsogó címek alatt foglalták össze a könyvnapok eredményét a kolozsvári napilapok. De nemcsak a címek ilyen harciasak, a tudósításokban is bőven találunk olyan fordulatokat, amelyek a háborús időket idézik: „mint-ha általános mozgósítást rendeltek volna el a könyvnapok Kolozsvár társadalmi körében. Mindenkit csatasorba állítottak. (...) A tízfilleres Arany Toldija „levette” végre Nick Cartert és Buffalo Billt. Nagyon helyesen gondolták el ugyanis a könyvkiadók azt, hogy Arany Toldijának tizenöt énekét fűzött kis propagandakiadásban, tízfilleres árban hozzák forgalomba a könyvnapokon” – számol be az *Ellenzék* a diákok számára rendkívül kedvezményes áron kínált, olcsó kiadásban piacra dobott klasszikus magyar irodalmi művek sikeréről.

Bár a többi kötet árát általában sokkalták a vásárlók, a három nap végén már sikerült mérleget vonni. Kiderült, hogy általában Móricz Zsigmond, Veres Péter, Szabó Dezső, Reményik Sándor, Mécs László és Zilahy Lajos könyvei voltak a legkeresettebbek, de nagyon sokan vásároltak a *Versekben tündöklő Erdély* című antológiából is, valamint Áprily Lajos, Gulácsy Irén, Nyíró József, Tamási Áron, Kodolányi János és Ignác Rózsa műveiből. „Rekordszámot” értek el továbbá a népi írók könyvei, és akkoriban a *Magyar Élet* íróiként emlegetett csoportosulás tagjai közül Erdélyi József, Veres Péter, Sinka István voltak jelen a könyvünnepen.

A dedikálások részletes programját mindennap külön közölték. A hivatalos könyvnap beosztáson kívül többen ide kapcsolódó, fizetett hirdetéseket is elhelyeztek az újságokban, innen értesülhetünk arról, hogy a könyvnap sátrakban az írók, költők mellett autogramot adott rajongóinak Krémer Mancsi, a magyar színház primadonnája vagy Rácz Vali, a rádió népszerű sztárja. A sátrakban egymást óránként váltó szerzők sikeréről mozgalmas képekben tudósít a *Keleti Ujság*. „Gulácsy Irén, Ignác Rózsa kedden délután érkezett a sátrak elé, s aztán alig tudtak elmene-külni az állandó »ostrom« elől. Gulácsy Irén boldogan, örömkönnnyekkel a szemében állotta az ostromot. (...) Ignác

Móríc Zsigmond a Lepage könyvkereskedés sátrában, a kalotaszegi leányok csoportjában beírja nevét új könyvébe. Forrás: Keleti Újság, 1941. június 12.

Rózsa helyzete sem volt „rózsásabb” azon a másfél napon, amíg a sátrakban ült, hiszen legalább ezerszer alá kellett írnia a nevét. (...) Szerdán délelőtt végigjárta a könyvsátrakat Nyíró József is, és a könyveire autogramot adott. Nyíró regényeit olyan nagy vásárlóközönség kereste, hogy szerdán három ízben is fel kellett szerelni a sátrakat »utánpótlással« – számolt be a lap többek között a felelős szerkesztője – Nyíró József – sikeréről.

Szűkülő keretek között: 1942-től 1944-ig

Az 1941-es könyv-örömmámort követő években eleinte valamivel rezignáltabb, később egyre keserűbb hangulat lengi be a kolozsvári könyvünnep előkészületeit és magát a rendezvényt. A háborús állapotok a mindennapokra is egyre inkább kihatottak, ezért szinte csak az utolsó pillanatban jelent meg az újságokban, hogy készülóban a könyvünnep. Csaknem teljesen elmaradtak az előzetes beharangozók, könyvreklámok. A szervezők továbbra is három napot szenteltek a könyveknek, de magyarországi meghívottak 1943-tól kevesebben jelentek meg a rendezvényen, és a dedikálások is szerényebb keretek közé szorultak.

Míg 1941-ben egyfajta tüntetésnek számított a rendezvény a magyar könyv, a magyar kultúra mellett, 1942 júniusában még hangsúlyosabban került terítékre az erdélyi írók, költők anyagi helyzete. Nehézségekkel küzdöttek, háttérbe szorultak a magyarországiakhoz viszonyítva, műveiket csak nehézségek árán tudták kiadni – mindez különösen

fájdalmasan hatott a két világháború közötti állapotok megszűnése után. „Ebben a sivár és ostoba közönyben az erdélyi irodalom visszatért az első hőskor kényszerű romantikájához: a költők kénytelenek önmaguk kiadni könyveiket.”

Az előző évben megtervezett, „a magyar – és főleg az erdélyi jelleget” hirdető sátrakat állították fel ezúttal is. 1942-ben még több író, költő érkezett az eseményre, viszont a dedikálások listáját már nem közölték előre az újságban. „A magyar íróvilág elit csapatja zárandokol el Kolozsvárra, hogy közvetlen kapcsolatba kerüljön lelkes olvasótáborával” – harangozták be az eseményt, ezúttal is kiállításba helyezve, hogy a díszvendég az írófejedelem Móríc Zsigmond lesz – ő azonban súlyosbodó betegsége miatt végül lemondta az utazást. A könyvnapok vendége volt viszont Szabó Lőrinc, Márai Sándor, Cs. Szabó László, Gulácsy Irén, Passuth László, Illyés Gyula, Sinka István, Tersánszky Józsi Jenő, Erdélyi József, Féja Géza, Veres Péter, az erdélyi írók közül pedig Finta Zoltán, Jékely Zoltán, Szabédi László, Kiss Jenő és mások. A nevezetes helyi könyvújdonság abban az évben az elsősorban könyvkereskedőként ismert szentgericei Jakab Jenő kiadásában megjelent *Üdvözlégy, szabadság!* című, fiatal erdélyi költők alkotásait felvonultató antológia. A kötetet Szabédi László, valamint Kiss Jenő és Jékely Zoltán szerkesztették. Az *Ellenzék* adott hírt arról, hogy a Kolozsvár városának kiadásában megjelent, *Kolozsvár* című kötet is rendkívüli sikert aratott, az első napon teljesen kifogyott a sátrakból, és megjelenése után néhány nappal német és olasz kiadásokra is „lekötötték”. „Ez az első olyan nagy munka, amely méltóképpen képviseli úgy az országban, mint külföldön, Kolozsvárt” – tudjuk meg a cikkből a fényképeket és tanulmányokat felvonultató, Makkai László és Vásárhelyi Z. Emil szerkesztésében megjelent kötetéről.

1943 júniusának elején a térségben Kolozsváron kívül Désen is rendeztek könyvnapokat, ott az egyik sátorban kimondottan a Szamos menti írók művei kaptak helyet. Kolozsváron változatlanul a Főtér a fő helyszín, az irodalmi esteknek a Mátyás király Diákház adott otthont. „Passuth László, Tatay Sándor, Nádler Herbert, aki különben a világhírű budapesti állatkert igazgatója, Thury Zsuzsa, Csűrös Emília, S. Csengery Ilona vettek részt a könyvnapok megnyitásán. Vasárnap érkezik Veress Péter, Sinka István, Darvas József. Külön említjük meg, hogy megérkeztek a Délvidék írói is, akik pénteken este irodalmi estélyen mutatkoztak be Kolozsvár közönségének. (...) Tavalý az úgynevezett »írósztárok« is itt

voltak a könyvnapokon. Sőt, tavalyelőtt még maga Móríc Zsigmond is megtisztelte jelenlétével a kolozsvári könyvünnepet. Az idén a legnépszerűbbek és legismertebbek elmaradtak. Ez azonban bizonyára nem fogja túlságosan befolyásolni a könyvnapokat. A legfontosabb azonban az, hogy az idő derüljön ki. Most ezért imádkoznak a kolozsvári könyvkereskedők” – írta a *Keleti Újság*.

A következő évben váratlan és tragikus fordulat következett be a város életében, jókora csapást mérve a háborús válsághelyzetben sínylődő könyvnap rendezvényre is. Az 1944. június 2-i, több száz áldozatot követelő amerikai bombatámadás után mindössze két nappal a *Keleti Újságban* azt olvashatjuk, hogy mindenek dacára a könyvnapokat meg fogják tartani. „A súlyos bombatámadás ellenére is, mint minden évben, most is megtartjuk a könyvnapokat. Az élet nem állhat meg, az életnek tovább kell mennie, minden megpróbáltatás ellenére is folytatni kell a munkát minden vonalon. Ezért nem maradtak el a könyvnapok sem.” A könyvkereskedők ezúttal is felállították sátraikat az utcán, és a körülményekhez képest sikerült felkelteniük a helybeliek figyelmét. Abban az évben Nyíró József, Karácsony Sándor és László Gyula könyvei vezettek. A „rendkívüli időkből” azonban a fővárossal való kapcsolat is nehézkessé vált, ez nyilván kihatott a könyvnapokra. Sok könyvnapon könyv – többek között László Gyula *A honfoglaló magyarok élete* című munkája – nem érkezett meg Budapestről, s a könyvek szerzői közül is jóval kevesebben látogattak el a városba. Az első napról szóló tudósítás azonban kiállításba helyezi, hogy az irodalmi estre érkező fővárosi írók ezeket magukkal hozzák – ám a Féja Géza, Kiss Jenő, László Gyula, Sinka István és Szabédi László részvételével tervezett irodalmi est végül elmaradt.

Hogy nagy szünet következik a rendezvény életében, azt valószínűleg sejtette az 1944-es könyvnapok sokat próbált, a könyvet mégis annyira sóvárgó közönsége. A sátrak körül tolongó vásárról anyagi lehetőségeik függvényében igyekeztek a lehető legtöbb szellemi terméket elraktározni. „Bármennyire megviselték is az emberek idegeit az utolsó napok, mégis megvolt az érdeklődés a magyar könyv iránt. Nem egy embert láttunk, aki egész öl könyvvel távozott a sátrakból” – áll a *Keleti Újság* június 7-i, utolsó könyvnap híradásában.

(Írásunkhoz a Keleti Újság és az Ellenzék 1941. május-júniusi, valamint az 1942–1944-es évek júniusi számainak témába vágó cikkeit használtuk fel.)

Horváth Csaba |

Az élete maga az üzenet

Interjú **T. Huszti Zoltán** káplánnal, a „tiktokos pappal”

Egy hatgyermekes család legidősebb fiaként születél egy Budapest vonzáskörzetében lévő községben. A hivatásod tükrében hogyan jellemeznéd a gyermekkorodat?

– A szüleim nagyon vallásosak, gyakoroltam templomba járók, így a vallásos nevelést is komolyan vették, de a hitalapok megismerése főként az apai nagymámhoz kötődik – neki köszönhetően tanultam meg a jugoszláv *Képes Biblia* magyarázataiból a történeteket. A másik forrást az anyai nagyszülőknél töltött nyaralások képezték. Ők görögkatolikusok voltak, de a római templommal szemben laktak, így nagyon sokat jártunk át oda. Emellett magam is részt vettem az épülő görögkatolikus templom munkálataiban. Ezek voltak az alapok. Tizenkét éves koromban Pannonhalmára kerültem, és az ottani

bencések vonalvezetése egyértelműen ebbe az irányba terelt. Érettségi után a Prohászka Ottokár által alapított Regnum Marianum közösséghez csatlakoztam. Nem tagként, hanem amolyan vezetőféleként, aki a kisgyermekek dolgoival, szórakoztatásával foglalkozott. Aztán jöttek a képzőművészeti évek és a szeminárium.

– **A középiskola után mozgalmas éveid voltak, többek között mozigépészként is dolgoztál egy ideig. Mesélnél erről?**

– Dolgozni nem dolgoztam, egy tanfolyamot végeztem el. Nem akartam, hogy a „pangó”, azaz az érettségi és Magyar Képzőművészeti Egyetem közötti időszak haszontalanul teljen, így beiratkoztam erre a tanfolyamra. Egyetlenegy filmet vetítettem, *Jancsó Miklós Hajnal* (1985) című alkotását. A filmművészethez mindig is kötődtem, a Magyar Képzőművészeti Egyetemen is Intermédia szakra felvételiztem később. Szerettem volna foglalkozni az új technikai médiumokkal, továbbá érdekelt a filmtörténet, az analóg és digitális filmművészet is.

– **A családod, környezeted hogyan fogadta, amikor tudattad, hogy 2011 őszétől szemináriumba vonulsz?**

– A testvéreim és édesanyám szkeptikusabbak voltak, apukám viszont nagyon támogató, és a baráti köröm is melletttem állt. Azt mondták, hogy a sok téblábolás után végre a helyemre kerülök. Az akkori plébánosom, Bakos Zsolt is nagyon pártolt ebben.

– **2017. június 10-én szenteltek pappá az esztergomi Nagyboldogasszony és Szent Adalbert főszékesegyházi bazilikában. Milyen érzések kavargtak benned?**

– Amikor valakit pappá szentelnek, valószínűleg nem a nagy eksztázisok idejét éli, mert a felkészülés, a lelki gyakorlatok, a rokonok egybehívása, a vizsgák tömege fáradtságot hoz

T. Huszti Zoltán római katolikus lelképásztor, Magyarország „tiktokos papja” (A szerző felvétele)

Husztai tisztelendő úr jelenlegi állomáshelye: a budapest-albertfalvi Szent Mihály-templom
(A szerző felvétele)

magával. Amikor viszont teljesen átadtuk magunkat, és a földre feküdtünk, a megnyugvás és a boldog pihenés érzése töltött el engem. Ez maradt meg leginkább.

– Hogyan élted meg a 2020 márciusában ránc szakadt új helyzetet, a világjárványt?

– A pandémia alatt plébániát váltottam: a XI. kerületi Magyar Szentek plébánián voltam káplán, onnan kerültem át Albertfalvára. Ebben az időszakban kezdtem el egy barátom sugallatára evangéliumfeldolgozásokat készíteni a tévénél, amiket aztán TikTokra és Facebookra is feltöltöttem. Mindig készültem a napi, online szentmise-közvetítésre. Ekkor szabadabb volt a tér, nem volt interakció a hívek között, így kifejezetten kamerára összpontosítva tartottuk az online miséket, és igyekeztem beemelni különféle vizuális elemeket. Így az evangéliummagyarázatok rövidke videóit is fennmaradtak az említett platformokon.

– Egy korábbi beszélgetésedkor említetted, hogy Isten minden közeget meg akar szentelni, amibe ő belekerül, így az internetet is.

– Ez így is van, az internetet is meg akarja szentelni. A világhálónak amúgy több védőszentje is van: először Sevillai Szent Izidor volt, majd lett egy másik védőszentje Boldog Carlo Acutis személyében.

– Fel tudnád idézni, hogy miképp találtál először az internettel?

– 1999 novemberében, még otthon, be-tárcsázós interneten behoztunk egy számítógépes játékkal kapcsolatos honlapot a testvéreimmel. A szüleink is ott álltak körülöttünk, figyelték a recsegést és a nagyon lassú oldalbetöltődést, majd megkérdezték, hogy: „mi ez az értelmetlen semmi?”

**Az, hogy katolikusok,
vagy tágabb értelemben
keresztények vagyunk,
önmagában egy oszlop
ahhoz, ami fenntarthatja
a belső és sajátos
kapcsolatunkat
Jézus Krisztussal.**

– Gondoltad volna akkor, hogy ez a találmány ennyire megváltoztatja az életünket?

– Nem. Akkor ez annyira periférikus volt, hogy sejtésem sem volt arról, hogy ezt mire fogják használni. Pedig az 1999-es *Harcosok klubja* a kedvenc filmjeim közé tartozik, és abban van egy jelenet, ahol a szereplők egy ülésen vannak, és elhangzik, hogy az internetnek milyen nagy szerepe van a kereskedelemben. Mára pedig az internet mondhatni

mindent visz, és most nemcsak arról beszélek, hogy információszerezési, kulturálódási, szórakoztatási lehetőségeket is rejt magában, hanem arról is, hogy a reklám- és a tudatipar miképp hat a hétköznapi emberre.

– Hogyan élted meg a 2021-es Nemzetközi Eucharisztikus Kongresszust?

– Tartottunk attól, hogy mi lesz belőle, és nem tudtuk, hogy miképp fog ez formát öltetni. Előtte rendeztek egy mindenki számára nyitott teológiai konferenciát Esztergomban, amelyen jelenlegi plébánosommal, Gável Henrikkel vettünk részt. Azt mondtuk, szabadítsuk fel magunkat erre az időre, és ebben a kéthetes ciklusban – ami az említett konferenciával és a budapesti eseményekkel, valamint a Hungexpóval egybeért – vezéreljen minket a Szentlélek, és amit kínál, azt fogadjuk el. Nyissuk ki a szívünket, és ne az előkészület nehézségein őrlődjünk. Letettük a hittanórákat, megtartottuk a kötelező miséket, és jártunk ezekre a programokra. Megismerkedtem Msgr. Ignatius Kaigamával, Nigéria érsekével, akivel személyes barátságban állunk azóta is, rendszeresen levelezünk.

– Nagyon vizuális világban élünk, melyet egyre inkább összeköt a világháló. Sok minden megváltozott az utóbbi harminc évben. Meglátásod szerint mire van leginkább szüksége ebben a világban egy katolikus hívőnek?

– Egyértelműen Jézus Krisztusra, arra, hogy bensőséges kapcsolatot létesítsen vele. Az, hogy katolikusok, vagy tágabb értelemben keresztények vagyunk, önmagában egy oszlop ahhoz, ami fenntarthatja a belső és sajátos kapcsolatunkat a néven nevezett Istenfiúval, Jézus Krisztussal. Nincs más megoldás. Én már tudom, hogy este, a hittanórán Oltáriszentséget fogunk imádni, mert ma még nem volt meg az Úrral együtt eltöltött, intim, minőségi időm, és ez nélkülözhetetlen. Az, hogy én végzem a teendőimet – keresztelek, esketek, temetek, misézek –, csodálatos, de rettenetesen kevés, és másodvonalú. Az első vonal az, hogy én „pazaroljam” az életemet és időmet Istenre.

– Roppant sajátos korszakban élünk. Mit üzensz az olvasóknak?

– Azt, hogy ezt olvassátok. Ez maga az üzenetem. A velem készült interjú foglalata, a küldetésem és az életem, ilyen értelemben én magam vagyok az üzenet. Lopott idézettel: „A médium maga az üzenet” (Marshall McLuhan).

Serdült Benke Éva |

Fújd el, jó szél, fújd el, hosszú útnak porát... (2.)

„A bolsevikok mind gyávák, a kegyetlenségükénél csak ostobaságuk nagyobb.”

Sz

ilági Andrást 1956. december végén legációba¹ küldték a karácsonyi ünnepek idejére, a távoli Háromszékre, Papolcra a bűnbánati hétre. Brassón át Barátosra érkezett vonattal, és mivel szekér nem várta az állomáson, városi öltözetben gyalogolt el a havas országúton. Czegő V. András lelkész fogadta, és kérte, hogy egyéb tennivalói miatt vállalja át az ő feladatait is erre az időre. Szilágyi András bűnbánati prédikációi alkalmával az 1956-os magyarországi eseményekről is beszélt, a szabadságharcról, a lelkesedésről, az összeomlásról, a megtorlásokról. Nem is sejtette, hogy a gyülekezetben is lehetnek „téglák”. Megdöbben, amikor pünkösöd után kihallgatásra idézték be: civil ruhás nyomozók vallatták arról, hogy merre járt Háromszéken, kikkel találkozott, milyen volt az emberek hangulata. Minden kérdésre írásos választ kellett adnia. Kihallgatói jelezték neki, hogy egyelőre elmehet, de hamarosan ismét hivatják. A teológiai egyetem rektora bekérte Szilágyi Andrást, és azt tanácsolta neki, hogy menjen el Kolozsvárról, talán Medgyesén nem lesz szem előtt. Hazautazott hát, de néhány nap múlva katonai behívót kapott. Nem szokványos behívó volt ez: a munkatáborba szól, a Duna melletti nagy kombinát építési helyszínére. A folyam partján, Brăilától nyugatra feküdt a chiscani-i Lacul Sărat tábor, ahova lezárt vagonokba vitték a gyülekező helyről a fiatalokat, akik ezren is lehetek.

Negyvennyolc óras utazás után érkeztek meg, szállásuk egy ötven főt befogadó, deszkából épült barakk volt. Kényszermunkatáborba hozták őket, vízben állva hordták, rakták a köveket. A tábor szögesdrót vette körül, a területen csak zárt alakzatban közlekedhettek. A konyhán lipovánok²

főztek, az étel ehetetlen volt, és mivel az ivóvíz tartósan hiányzott, a Duna vizét használták mindenre. Felügyelőik is büntetett tisztek voltak, másodrangú emberként bántak velük. A „katonák” nádat vágtak, maltert hordtak, betont keverték. Volt, akit vallási hovatartozása miatt hoztak ide. Voltak köztük Jehovisták, muzulmánok, szombatisták, az állam ezeket a kis egyházakat tiltotta, nem ismerte el. De kulákok, vasgárdisták³ gyermekei is megfordultak közöttük. Az erdélyi magyarok, szászok kicsit elkülönültek a többiektől, a munkahelyre is fegyelmezett, rendezett sorokban vonultak ki, a tisztálkodást se hanyagolták el, ruhájukat rendben tartották. Szilágyi András 1958 augusztusáig volt a munkatáborban, amikor hazakerült Medgyesre, 47 kilogrammot nyomott.

Utána pár hónapig Moldvában dolgozott egy vegyipari kombinátban, majd Kolozsváron volt gyári munkás, de amikor kiderült, ki is ő, azonnal elbocsátották. Később Medgyesén kapott munkát egy építési vállalatnál. Régi vágya, hogy tovább tanuljon, nem hagyta nyugodni, a teológiára azonban már nem mehetett vissza. Több év kihagyás után felkészült a felvételire, és 1963-ban sikeresen bekerült a marosvásárhelyi orvosi egyetemre – kilencszázan jelentkeztek a nyolcvan meghirdetett helyre, Szilágyi András nyolcadikként jutott be. Évfolyamtársainál jóval idősebb volt, egy sok mindent átélt, megtapasztalt felnőtt ember. Úgy érezte, megtalálta a pályát, amelyet a sors neki tartogatott. Az első év végén a sikeres vizsgákat – őt ugyan tudományos szocializmusból „visszatapsolták” párthű vizsgáztatói – egy kis bankettel ünnepelték meg, a végére a magyar és székely himnusz halk eléneklésével tettek pontot. Másnap hívták az egyetem pártbizottságára, ahol Wiener Ferenc⁴ – aki élet és halála volt – közölte vele, hogy kizárják az

Szilágyi András bűnbánati prédikációi alkalmával az 1956-os magyarországi eseményekről is beszélt.

Nem is sejtette, hogy a gyülekezetben is lehetnek „téglák”.

A gyermek Szilágyi András 1943-ban

egyetemről, mert a jelentkezésnél beadott önéletrajzából kihagyta azt, hogy református teológus volt, és hogy büntetésenként munkatáborban töltött egy évet, arról nem is beszélve, hogy politikai tájékozottsága igen hiányos. Az egyetem teljhatalmú párttitkárának személyes javaslatára távolították el az egyetemről Szilágyi Andrást, aki nem is sejtette még, hogy ez a döntés milyen komoly hatással lesz élete további alakulására. Az egyetem párttitkárának a döntése miatt kényszerült arra, hogy elhagyja az országot, majd külföldön tanuljon tovább, és hogy élete hátra lévő részét a vele szemben elkövetett igazságtalanságok kiigazítása határozza meg.

Szilágyi András egy év után elhagyta Marosvásárhelyt, immár másodszor, és visszatért szülővárosába, Medgyesre. A sors kegyes volt hozzá, megajándékozta őt az újrakezdés lehetőségével.

„Nincs módomban többé ott élni, ahol szeretnék. Be kell érnem a nagyvilággal.”

Nyugatnémet szakemberek közreműködésével, és részben nyugati tőkével elkezdtek építeni 1965-ben a medgyesi edénygyárat. A Willy Brandt-kormány nyitni próbált kelet felé azzal, hogy modernizálta a gyártást Medgyesen. (1910-ben alapította báró Western Péter a medgyesi gyárat, ahol síküveget is gyártottak, és annak idején Bohémiából hozták a német

anyanyelvű munkásokat, a helyi szokások ugyanakkor mélyen lenézték a cseh „koldusfajt”.) Németországi szakemberek szerelték be a nagy elemeket a gyárépületbe, hónapokig tartózkodtak a városban, nap mint nap találkoztak helyi munkatársaikkal. Amikor az új gyártócsarnokot építették, Szilágyi Andrást nevezték ki kapcsolattartónak a németek mellé, mivel jól beszélt németül. A magánkapcsolat tilos volt, csak az építkezés helyszínén és értekezletek idején találkozhattak. Mégis megtalálták a módját annak, hogy egy pohár bor mellett a figyelő tekintetek nélkül is beszéljessenek, ismerkedjenek. A Göppingenben székelő Schuller présgyártó üzem építette be a gyártócsarnokot, de előtte fel kellett húzni egy csarnokot. Szilágyi András megcsillogtatta ekkor a szakmai tudását, amelyet a Duna mentén szerzett a munkatáborban, majd a németekkel is megosztotta, honnan származik a tapasztalata. Bár figyelték őket, mégis próbáltak alkalmat találni arra, hogy szorosabb kapcsolat épüljön ki közöttük, hogy barátkozhassanak. A németek tisztában voltak Szilágyi András titkos vágyával, azzal, hogy szeretne elmenni az országból, a szabad tanulni és kibontakozni egy szabadabb világban.

Az építési vállalat megyei felügyelet alá tartozott, de a szakmai igazgató egy régi medgyesi román család sarja volt, aki jól ismerte és becsülte a régi magyar családokat. Magyarul is jól beszélt, kerülte a túlzott politikai vonalat, szakemberi gárdájában csak a szaktudás volt fontos. Ám a vállalat párttitkára, egy faluból városra került román „értelmiségi”, Munteanu elvtárs minden elkövetett, hogy ellehetetlenítse Szilágyi munkáját. Kereste az alkalmat, hogy bemártsa a párt, a Securitate előtt, tudva, hogy eleve gyanús kapcsolatot ápol a nyugatnémet szakemberekkel. Egy alkalommal, 1969 végén vitát provokált az irodában, azt állította, bizonyítéka van arra, hogy Szilágyi András a pártfőtítkár rovására viccelődött a németek előtt. Ez nagyon veszélyes vád volt, elvégre akkor már köztudottá vált a Ceausescu köré épített személyi kultusz nagysága és jelentősége. Szilágyi a vádak ellen hiába védekezett, Munteanu feljelentéssel fenyegette meg, ő pedig elvesztette önuralmát, és a kezében tartott iratcsomót hozzávágta a párttitkárhoz. Munteanu elvtárs egyenesen az igazgatóhoz ment, közölte, hogy feljelenti Szilágyit a Securitaténál. Az igazgató, aki előtt már másnap ott feküdt a feljelentés, behívatta Szilágyi Andrást, ismertette a feljelentés tényét,

amelyben az állt, hogy politikai özszeesküvést szervez a cégnél, szakmai titkokat oszt meg az idegen állampolgárokkal, és áruló. Az igazgató azt is elmondta neki, hogy két napig nem továbbítja a feljelentést, de azután kénytelen lesz, ez idő alatt találjon ki valamit. Erre Szilágyi András azt felelte: jó, akkor elmegy a Retyezátba síelni. Tudta, hogy azonnal el kell tűnnie az országból. Még aznap elmesélte a németeknek, hogy mi történt, ők pedig felajánlották neki a segítségüket. Másnap már kezében volt egy útlevél⁵, benne a személyi adataival, csak éppen a német vízum hiányzott belőle – utóbbiért viszont Bukarestbe, a nyugatnémet követségre kellett mennie. Még volt ideje jegyet vennie az éjszakai gyorsra, és arra is volt terve, hogy kinek a segítségével szerezze meg a vízumot. Családjának nem szólt a tervéről – jól tudta, hogy először őket hallgatja majd ki a Securitate.

A vonatindulás előtt beült az öccsével egy állomáshoz közeli vendéglőbe. Kis bőröndje, amelyben csak egy váltás ing, egy alsó, egy pár zokni és egy fogkefe volt, már a csomagmegőrzőben lapult, így egy esti iszogató vendég látszatát keltette. Az étteremben egy román cigányzenekar játszott, énekesnőjük, egy nagykarolyi magyar nő, éppen egy divatos magyar slágert énekelt, mintha tudta volna, mi előtt áll Szilágyi András: „Gyere, ülj kedves, mellém, mielőtt még elmennél...” Ezzel a dallal búcsúztatta szülővárosa az idegenbe készülő fiát.

Családjának nem szólt a tervéről – jól tudta, hogy először őket hallgatja majd ki a Securitate.

Kora reggel érkezett meg Bukarestbe, majd azonnal felhívta régi medgyesi ismerősét, Herskovits Ágnes zsidó újságírónőt, aki akkor a párt lapjánál, a *Scînteia*-nál dolgozott – később pedig elhagyta az országot, majd Izraelben telepedett le. Szilágyi András felkereste a lakását, ezzel pedig bemerészkedett az oroszlan barlangjába, tudniillik az újságírónő a lap munkatársaként a Párt Központi Bizottságának vendégházában lakott. Mivel ide csak engedéllyel lehetett belépni, a nő kijött érte, majd saját vendégeként bevezette a lakására. Itt már nem lehetett titkolózni. Szilágyi elmondta, hogy segítséget kér a vízum

Hegymászás 1984-ben

megszerzéséhez. A régi barát megtette, amit nagyon sokan nem vállaltak volna. Napközben szinte bezárta Szilágyi András a lakásába, akinek estére ott volt az útlevelében a vízum, mellette pedig egy nemzetközi vonatra szóló jegy. Szilágyi András éjszaka ült fel az Északi pályaudvarról induló nemzetközi vonatra, amely Magyarországon és Ausztrián át tartott Németországba.

„A Szózatot újra kell írni. Még így tanultuk: »A nagy világon e kívül nincsen számodra hely«... De a valóság ez: a nagyvilágon kívül nincsen számunkra hely. Az »e« betűt le lehet hagyni.”

Megkezdődött egy soha nem felejtethető, izgalommal teli utazás, egy idegtépő, váratlan meglepetésekben bővelkedő rémálom. Szilágyi András azon töprengött, hogy mi legyen az a kétszáz márkával, amit a németek adtak neki az útra? Idegen valuta birtoklása törvénybe ütközött, ha lefűlelik a hamis útlevél miatt, a pénz komoly súlyosbító tényező lehet. A vonat néptelen volt, utas alig, így Szilágyi András átment egy szomszédos, üres fülkébe, az egyik ülés párnát felemelte, és oda rejtette a pénzt. Kiverte a veríték, állandóan feszült figyelemmel vizslatta a szinte üres vagon, hogy hol tűnik fel egy civil ruhás nyomozó. A büfékocsiba ment, gondolta, talán a kávé és egy korty konyak lecsillapítja feszült idegeit. Amikor kihozták az italát, egy egyenruhás férfi tűnt fel, aki vele szemben szeretett volna leülni. A rangjelzéseket ismerve Szilágyi valamelyest megnyugodott, a férfi

ugyanis nem Securitate-kapitány volt, hanem a hadsereg tisztje. Az idegen udvariasan közölte, hogy Aradra utazik, majd megkérdezte útitársát, hogy ő hol száll le? Aradot tehát Szilágyi már nem mondhatta, így előállt egy mesével, hogy egy cég képviselőjeként Németországba utazik üzleti tárgyalásra, mivel egyedül ő beszél németül az osztályról. A nagyobb hitelesség kedvéért még az útlevelét is megmutatta, benne a vízummal. A további beszélgetésből kiderült, hogy a kapitány félig magyar származású, Bukarestben él román feleségével, szüleit megy meglátogatni, a továbbiakban a társalgás nyelve a magyar volt. Szilágyi András hallotta, hogy a háta mögött egy Brassóban felszálló zajos társaság lépett be a büfékocsiba, a következő pillanatban egy kéz nehezedett a vállára: „Măi, Szilágyi, unde te duci?” (Hé, Szilágyi, hova mész?) A helyzet nem kínos volt, hanem egyenesen veszélyes. Felismerte a hangot, a medgyesi Securitate ezredese szolt hozzá, de nem a leleplezés hangján, inkább kedélyesen, már-már barátságosan, mint amikor az ember idegen helyen egy ismerősre bukkan. Az ezredes felvetette Szilágyinak, hogy tartson velük, mert a szebeni állomáson várja őket egy szolgálati kocsi, és majd hazaviszik. Szilágyi mereven nézte a vele szemben ülő idegen katonatisztet, mintegy neki címezve a mondandóját: „Köszönöm, de most nem Medgyesre utazom, Aradra küldött a vállalat szolgálati ügyben.” Az idegen tiszt egy kis fejbólintással jelezte, hogy megértette a helyzetet, és semmit nem szólt. Nem mondta el az elhárítás ezredesének,

hogy ez az ember nem Aradra utazik, hanem Németországba. A víz vékony csíkokban tartott lefelé Szilágyi hátán, az izzadság a tarkójáról a gallérja alá csorgott.

A társaság leszállt a szebeni állomáson, mindaddig egy szó se hangzott el a két útitárs között. Szilágyi összeszedte magát, és – ismerve a hadsereg tisztjei és a Securitate közti hatalmi ellentétet – így szólt: „Ez itt a medgyesi Securitate parancsnoka volt, ha ő nem tudja, hogy én érvényes útlevéllel utazom vállalati ügyben nyugatra, akkor kinyalhatja...” Az idegen szép magyarsággal azt válaszolta: „Jól tette, az anyja istenit!” A tiszt Aradon leszállt, jó utat kívánt, Szilágyi pedig a mai napig nem felejtette el az arcát, a hangját.

Kürtös után átértek Magyarországra, utasunk kissé megnyugodott, de hogy mit élt át, arról a gyomorvérézése „tudósította”, amelyet egy hónap múlva állapítottak meg nála Németországban. Aradon idős sváb asszonyok szálltak fel a vonatra, Németországba tartottak rokonlátogatásra, a szomszédos fülkébe szolt a jegyük. A magyar határ átlépése után Szilágyi átment az ő fülkéjükhöz, udvariasan megkérte az egyik hölgyet, hogy álljon fel, az ülés párná alól kivette a pénzt, köszönt, és becsukta a megszeppenő nők fülkéjének ajtaját. A „baráti” Magyarországon végig reszketett, nem bízott ő a magyar határőrökben sem, csak akkor lélegzett fel, amikor az osztrák határon is túl voltak. A büfés látta, milyen ideges, amikor Szilágyi egy szendvicset és egy kólát készült venni. A büfés ismerte az ilyen utasok lelkiállapotát, így jól megvágta, és hús márkát kért el tőle azért az élelemért, ami néhány márkát ért.

„Minden elveszett, minden. A nyelv, az otthon, a munka értelme, az ifjúság. Végre szabad vagyok!”

Szilágyi András 1970. február elején érkezett Ulmba, majd tovább utazott Göppingenbe, ahol várták. Elámult a kivilágított város légtán, áruval teli kirakatok, autók, elegáns emberek fogadták az utcán, no meg jövés-menés, taxik és élénk csevegés. Mindez elemi erővel hatott rá, elvégre a sötétségbe kényszerített Romániából érkezett, és egyből szembesült azzal, hogy másképp is élnek emberek. A felismerés valósággal sokkolta, könnyes lett a szeme, feldúlt lelke sokáig nem nyugodott meg. Egy török sofőr taxijába szállt be, kérte, hogy vigye őt egy olcsó szálláshelyre. Egy kis kocsmához érkeztek, melynek az emeleten voltak kiadó szobái. A kis bőrdő

Farkas József szobrásszal 1985-ben

láttán a tulajdonosnő bizalmatlan lett, nincs szoba, mondta, farsang van, tele a ház vendéggel. Szilágyi András előkötorta a rejtekhelyéről a kis cédulát, rajta egy telefonszámmal. Felhívta azt, és mire kiitta a sörét, megjelent érte az az ember, aki továbbvitte őt egy lágerbe, ahol jelentkeznie kellett.

„Ki a magyar? Futószalagon állok. Előttem egy portorikói, aztán következem én, a »magyar«, aztán egy ír, egy néger, egy kínai, egy japán, egy német, egy litván. De ki a magyar valóságosan egy amerikai szemében? Van-e jellegzetesen »magyar« arc? És milyen ez az arc? Mennyire »színes«, vagy mennyire »fehér«, mennyire még – európai vagy még – ázsiai? Én otthon abban a tudatban élttem, hogy magyar vagyok.”

A Lager Friedland Göttingától¹⁶ 16-km-re, az NDK-határ mellett volt – ekkor még látható volt a határátkelő a két német ország között. A lágert 1951-ben építették az Elba folyó egyik szigetén, amikor Adenauer kancellár diplomáciája hazahozta Szovjetunióból a német hadifoglyokat. Közöttük voltak olyan erdélyi szászok is, akiket annak idején Erdélyben a Waffen-ezredbe soroztak be, majd a fogság után hazamentek Romániába, és pár év múlva, miután kiábrándultak a szocializmusból, kivándoroltak Nyugat-Németországba.

Ide, a Lager Friedlandba kerültek azok a menekültek, bevándorlók, akik bizonyítani tudták német származásukat. Lakóházakhoz hasonló barakk épületekben helyezték el a

bevándorlókat addig, amíg a német hatóságok döntöttek a befogadásukról. Megkezdődött hát a kihallgatás, hogy megtudják, ki honnan jött, kinek mi az anyanyelve, az iskolai végzettsége, a családi állapota.

Amint Németországba ért, Szilágyi András megpróbálta felvenni a kapcsolatot az ott élő magyarokkal. Lapozgatta a telefonkönyvet, kutatott a magyaros hangzású nevek után. Már tizenhárom napja volt ott, minden kihallgatáson elmondta, hogy ő magyar anyanyelvű, szülei is Medgyesen élő magyarok. „De hiszen ön akkor német, ha Medgyesen élt. Ha nem tudja bizonyítani a német származását, akkor a német nyelvvel, a német kultúra ismeretével megteheti ugyanezt” – válaszolták neki. András megérezte a segítőkészséget a tisztviselő szavaiból, lassan, nyugodtan mondani kezdte, a ballada sejtelmességét is visszaadva hangjával: „Wer reitet so spät durch Nacht und Wind? / Es ist der Vater mit seinem Kind...” Goethe *Der Erkönig* című balladája szokatlanul hangzott ilyen körülmények között, a hatás pedig döbbenetes volt. A tisztviselő felállt, kezét nyújtott, és azt mondta: „Isten hozta Németországban. Aki így ismeri a német irodalmat, akármilyen messziről is jött, az német.” A lágerlakók hallva, hogy Romániából jött, románnak tartották, de ő már nem vitakozott, nem bizonygatott semmit, kerülte a vitákat. Munkát keresett, majd teherautó-sofőrként, hajnali kenyérgyári kihordóként, műszaki rajzolóként is dolgozott.

Kitartóan kereste a lehetőséget a tanulásra, mert ahhoz, hogy Né-

metországban egyetemre mehessen, előbb német érettségét kellett tennie. Hamburgba irányították, a kikötőben volt egy nagy menekülttábor, ott lakhattak a befogadott emberek, míg munka került nekik, vagy felkészültek a továbbtanulásra. Itt is megmaradtak még a háborúban szétbombázott bunkerek, amelyeket valamennyire lakhatóvá tettek, így szállásként szolgáltak. Ez már Finkenwerder szigete volt, ahol három hónapot töltött. Pár hét alatt német állampolgárságot kapott, megkezdődött a beilleszkedése, a legfontosabb a tanulás volt. Közben gyorsszolgálati árukihordó volt, különböző európai országokban vállalt 24 órás munkát, nyolcszáz, ezer kilométeres utakat. Vezetés, aztán ismét tanulás. Végre komolyabb munkát kapott a hamburgi Hochtief AG tervezőirodában, ahol technikai rajzolóként számítottak rá. Tovább kereste a magyarokat, nem volt kivel beszélgetnie, magányosan, elkeseredetten teltek napjai.

Közben az érettségire is készült. Az osztálytársai között akadtak olyanok is, akik Dél-Afrikából, Brazíliából tértek vissza Németországba tanulni az után, hogy szüleik elmenekültek a nácik elől, és elhagyták a kontinentst. Nemzedéknyi távolság választotta el őt osztálytársaitól, ő harminchárom éves volt, társai tizenhét, húszévesek. Sok telefonálás után végül talált egy Julius Széll nevezetű férfit, majd felhívta őt. Széll Gyula '56-os angyalföldi menekült volt, aki azonban nem tudott neki segíteni, viszont adott Szilágyi Andrásnak egy telefonszámot, egy másik magyarét, akihez bátran lehetett fordulni.

Szilágyi András felhívta a számot, Ferenc Domokos volt a vonal másik végén. Miután bemutatkozott, záporoztak feléje Ferenc Domokos kérdései: melyik településen, milyen utcában és házszám alatt él, honnan jött, és így tovább. Így ismerte meg dr. Ferenc Domokost, aki a legfontosabb szerepet játszotta az ottmaradásában, magyarságának megtartásában. Amikor elkeseredett, és a feladást fontolgatta, Ferenc Domokos megkérdezte tőle: „akkor miért jöttél ide?” Ferenc Domokos tizenhárom évesen, 1953-ban került ki Csíkmenaságból Magyarországra, egyik nagybátyja vette magához az árván maradt fiút. 1956-ban, a forradalmi események után felkapaszkodott egy Ausztriába tartó teherautóra, és elment Németországba. Burg Kastlben érettségizett, majd elvégezte az orvosi egyetemet.

Sokat beszélgettek Erdélyről, egymás szülőföldjéről, otthoni családtagjaikat

Műtét közben, 1987-ben

is megismerték. Amikor a kilencvenes évek elején, útban a csíksomlyói búcsúba Szilágyi András bekopogott feleségével együtt Ferenc Domokos csíkmenasági rokonaihoz, úgy fogadták őket, mint saját gyermekeiket.

Szilágyi András 1971-ben, immár német állampolgárként, német érettségivel a zsebében felvételizett az orvosi egyetemre, majd hat év alatt elvégezte azt. Közben már az egyik hamburgi kórházban dolgozott, ezt a lehetőséget is Ferenc Domokosnak köszönhetette. Minden vizsgáját időben letette, nem mulasztott semmit. Egyetemistaként mindvégig éjszakai ügyeletet vállalt, hajnalonként árut hordott ki a pékségekbe, minden munkalehetőséget megragadott, hiszen otthon maradt családját, fiát és feleségét 1972-ben kihozta Romániából. A házasság hamar felbomlott, feleségétől elváltak, a fiút apja nevelte tizenhárom éves koráig, amikor is a gyermek visszatért az anyjához. Szilágyi András dolgozott és tanult, erdélyi magyar barátai körében megőrizte otthonról hozott kulturális értékeit, a haza, a szülőföld története ritka kincs volt idegenben. Nem sodródott az árral, a világról alkotott meggyőződése szilárd volt. Őrizte anyanyelvét, műveltsége, tájékozottsága messze felülmúlta környezete ismereteit. Mindvégig hangoztatta, hogy honnan jött, és elviselte azt is, hogy a hamburgi magyarok őt oláznak tartották.

Medikus éveit a Hamburg peremén álló wedeli kórház gyakroló orvosa volt a sebészeti osztályon, majd négy év után átkerült a buchholzi kórház sebészeti osztályára, ahol szakorvos

lett. Onnan pályázott a Paracelsus-Klinik főorvosi állására, amelyet nyugdíjazásáig be is töltött. A baleseti sebészetben sokszor harminchat órát dolgozott pihenés nélkül. Háza Norderstedt villanegyedében volt, naponta 180 kilométert utazott. Amikor otthon volt, kertjében mindig felhúzta a magyar zászlót.

A visszatérés szándéka már 1990-ben megfogalmazódott bennük. Először Székelyföld felé indultak, Háromszékre.

1989-ben ismerte meg későbbi második feleségét, a frissen diplomázott, német szakos, győri születésű tanárnőt, aki éppen abba az étterembe ment be ebédelni, ahol két műtét közötti szünetben Szilágyi doktor is ebédel. 1990-ben házasodtak össze.

A visszatérés szándéka már 1990-ben megfogalmazódott bennük. Először Székelyföld felé indultak, Háromszékre, ahol sok évvel azelőtt Szilágyi András megfordult legátusként. Papolc és Barátos között az útviszonyokról érdeklődtek az út szélén álló milicistától, aki a magyar szavakra intett, és közölte, hogy nem tud magyarul, beszéljenek vele románul. Ekkor az új otthon kereső Szilágyi megfordult kocsiával, és tovább kereste új otthonát. Ha sokáig sodródik hajónk a végtelen vízen, akár kormánytörésben is, előbb-utóbb csak

kikötünk valahol. Az ő hajója Veszprém közelében ért véglegesen partot, egy Balaton-felvidéki kis faluban. Megtalálta álmai házát is, a romos, elhanyagolt épületben meglátta a csodát, a ragyogó jövőt, a romjaiból feltámasztható fönixet. Ez nem sikerült volna felesége együttműködése és kitartása, alkotókedve nélkül. Tovább kellett ide egy bizonyos Dzsoni is, a csodaépítész, akinek keze nyomán kivirult az öreg ház. A felújítás évekig tartott. Szilágyi András Hamburgból irányította a Balaton melletti építkezést, végül a munkálatokkal 1995-ben készültek el.

Szilágyi András 2000-től, nyugdíjaztatása után új hazájában és házában folytathatta életét. Ennek része lett a borászat, hiszen ő a Küküllő mentéről származott, a borászat számára nem volt idegen – Erdélyben igen rangos helyen tartják számon a Küküllő menti jó borokat. Ismerte már az erdélyi borvidékeket, személyes kapcsolatban állt Csávossy György erdélyi borász-költővel, akinek *Jó boroknak szép hazája, Erdély* című könyvében bor és költészet egyaránt jelen van. Bejárta Magyarországot jelentős borvidékeket, barátságot kötött neves borászokkal. Először csak szomszédja jó borait itta, aztán szőlőterületet vásárolt. Szőlőültetvényt telepített, beoltotta egyik fiát is a borászattal, aki szőlész-borász szakemberré vált. Messze földön, távoli földrészekben is ismerik, illetve isszák a megyesi felmenőkkel büszkélkedhető fiatal borász varázslatos borait.

Szilágyi András azt vallja, hogy a hontalan csak az anyanyelvében találja meg a hazáját, azt kell óvni, védeni, megtartani annak, aki tudja, ki ő, honnan jött. Ez határozza meg, hová is tart.

Amikor először látogatott haza Medgyesre, 1972-ben, felkészült az útra: lemondott román állampolgárságáról, bejelentette a német hatóságoknál, hogy Romániába utazik, melyik határátkelőnél megy át, hol száll meg, bízott abban, hogy német állampolgárként nem érheti kivédhetetlen baj szülőföldjén. Tudta, hogy a Securitate nem felejt, nem lepődött meg, míg a szülei házában tartózkodott, az utca végén mindvégig ott állt a lefüggönyözött autó a váltott műszakban figyelőkkel. 1990-ben, a romániai rendszerváltás után hozzá lehetett jutni a titkosszolgálatok jegyzőkönyveihez, a megfigyelt személyekről készített kilométer hosszúságú feljegyzésekhez. Szilágyi András dossziéjában éveken át lejegyezték, hogy kivel találkozott, mikor, kivel, mit beszélt.

Németországi otthonában, majd a balatoni házában sokan megfordultak,

Hamburgban, 1988-ban. Képek: a Szilágyi család gyűjteménye

a magyar kultúra jeles képviselői, erdélyiek és magyarországiak egyaránt. Kányádi Sándor, egyik fiának keresztapja; Lezsák Sándor költő, az egykori lakiteleki találkozók szervezője, az Országgyűlés házelnöke; Kötő József, kolozsvári színháztörténész, dramaturg; Horváth Balázs, az MDF-kormány hajdani belügyminisztere; Balog Zoltán, az Emberi Erőforrások volt minisztere; Páll Lajos, a korondi festő-író; Kádár Tibor erdélyi festő; Varga Vilmos nagyváradi színművész és felesége, Kiss Török Ildikó; Erdős Irma, a hajdani marosvásárhelyi Székely Színház színésznője, aki később Svédországba költözött; az örök vitapartner, Eperjes Károly színész, akivel késhegyre menő párbeszédet folytattak protestáns-katolikus kérdésekről, közben a balatoni borokkal fokozták vitakedvüket. Orvosok, írók, politikusok is megfordultak Szilágyi Andrásnál, mindnyájan a nemzeti összetartást, haladást képviselték.

Medgyesen, egy késő őszi estén egy autó elhalad a fallal védett erődített templom mellett, majd a dombon, a hajtűkanyarban bal felé fordul, a lejtős, szűk utcán megáll a ház előtt. Szilágyi Andrászt nővére várja, friss kávéillat a konyhában, boldog ölelés a testvérenek, a hazatérőnek. Brassóból várják az öccsüket, az aranyló Balaton-felvidéki bor csurrán a poharakba. A másnapi program, találkozás a még élő hajdani barátokkal egy pohár sör mellett, a rég halott társak emlékének felidézése. De semmi politika, minek az? Már a besúgóktól se kell félni, a Securitate, bár még van, csak rejtőzködve működik. A temetőben pedig ott pihen a

drága szülőföld, a múlt. Szilágyi András visszatért oda, abba a városba, ahonnan azon a vészterhes 1970-es január eleji estén felszállt a Bukarestbe induló gyorsvonatra. „...Ó láttam, láttam / Szombat esténkint útra kelni őket. / Ó, hányszor láttam azt a vonulást! / Ez a tragikus ék-alak / Hányszor nyomult a szívem közepibe! / Ők elindultak melegebb vidékre, / Hogy télbe fordult itt-hon a világ. / A Királyhágón sűrű köd gomolygott, / És eltakarta Transsylvániát.”⁸

(A kiemelt idézetek Márai Sándor Napló 1945–1957 [Akadémiai Kiadó – Helikon Kiadó, Budapest, 1990] című kötetéből származnak.)

Jegyzetek

1 Legáció: a református teológiai főiskolák a három fő ünnepkor, karácsonykor, húsvétkor és pünkösdkor hittanhallgatókat küldenek az egyházakba hitbeszédet tartani. Ez a reformáció idejére vezethető vissza, a legelső legációról 1630-ból származik írásos adat, amikor még nem jutott minden egyházba lelkész. A legáció része az egyetemi gyakorlati képzésnek.

2 Lipovánok: kétszáz év óta Moldvában és a Duna-deltában élő óhitű, oroszul beszélő ortodox népcsoport, vallásuk miatt a román ortodoxiától elkülönültek, igen elmaradott körülmények között élnek.

3 Vasgárda: politikai mozgalom, szélsőségen nacionalista szervezet, amelyet Corneliu Zelea Codreanu alapított meg 1927-ben Mihály Arkangyal Légiója (legináriusok) néven. A légió tagjai a harmincas évek válsága idején háborút hirdettek a kommunisták és zsidók ellen, zaklatták és bántalmazták őket, politikai

gyilkosságokat követtek el. Később balkáni szélsőjobboldali mozgalomként elnyerték a Harmadik Birodalom támogatását. Terrorosztagai 1942 novemberében több minisztert és államtitkárt is megöltek egyetlen éjszaka leforgása alatt. Ó-Romániában, Dél-Erdélyben, a Dnyeszteren túli területeken (Besszarábia, Bukovina) 1941 és 1943 között több százezer zsidót öltek meg – a kommunista Románia évtizedeken át tagadta a világ előtt bűneiket. 1944 őszén, a légió tagjaiból is verbuválódott ún. Maniu-gárdisták kivégzéseket hajtottak végre Székelyföldön és Kalotaszegen, brutalitásuk máig sem feledhető. A háború után a szervezet tagjait bebörtönözték, a légiót betiltották.

4 Wiener Ferenc 1952-ben került az orvosi egyetem biológiai tanszékére, a tanszék oktatóinak kiválasztásában szerepet játszott a társadalmi-politikai hovatartozás. Wiener Ferenc a tartományi pártbizottság aktivistája, később az egyetemi pártbizottság nagy hatalmú vezetője volt. Két oktató kivételével a tanszék valamennyi tagja párttag volt. Wiener Ferenc felesége, Babonits Magda a parazitológiai tanszék tanársegédje volt. Wiener Ferenc 1969-ben adjunktus rokoni kapcsolatai révén engedélyt kapott a „szervektől”, hogy magánjellegű tanulmányútra utazzon Svédországba, ahonnan aztán nem tért vissza. A kontinens egyik legrangosabb orvosi egyetemének, a stockholmi Karolinska Intézet munkatársa, majd a genetika professzora lett, később felesége is követte őt Svédországba. Érdemes megemlíteni, hogy Wiener Ferenc az ötvenes években marosvásárhelyi egyetemi előadásaiiban ostromozta, tudománytalan imperialista maszlagnak nevezte a genetikát, és hangsúlyozta a szovjet tudósok szakmunkáinak tanulmányozását, mint egyetlen tudományos forrást.

5 Romániában akkoriban a rendőrségen tartották az útlevelet. Ha az állampolgár több évi, megismételt kérvényezés után engedélyt kapott a külföldi utazásra, átvehette útleveletét a rendőrségen, majd visszatérés után megjelölt határidőre köteles volt azt visszaszolgáltatni. Szigorúan tilos volt otthon tartani az útlevelet, mivel az nem az állampolgár tulajdona volt. A vízumintézés nagyon nehézkes volt, a nyugati „tőkés államok” követségeit kamerákkal figyeltették, a be- és kijövőkről felvétel készült, majd később „behívták” őket elszámolásra.

6 Göttinga az erdélyieknek ismerősen hangzik, hiszen Bolyai Farkas oda szeretne volna küldeni ragyogóan tehetséges fiát, Jánost, hogy Gauss felügyelete és tanítása alatt matematikus legyen.

7 Johann Wolfgang Goethe (1749–1832) *Der Erkönig* c. balladájából származik az idézett sor, amelyet Vas István a következőképp fordított le: „Ki nyargal a szélben az éjen át? / Egy apa az, ő viszi kisfiát.” A művet többször fordították le magyarra *A rémkirály*, majd *Tündérkirály* címen. 1781-ből származik a mű legelső magyar fordítása, amely Pap Endre munkája.

8 Reményik Sándor, *Darvak*, 1920–1922.

Berényi Kornélia

Reményi Ede, a világhírű virtuóz

Húszéves korában részt vett a szabadságharcban. Görgei Artúr segédtisztje, majd kedvenc hegedűse lett, emiatt később külföldi emigrációba kényszerült.

Reményi Ede, eredeti nevén Hoffmann Ede, 195 éve született és 125 évvel ezelőtt fejezte be földi pályáját. A világ öt kontinensén ismert, virtuózként emlegetett, és Viktória királynő „udvari virtuóz” címmel kitüntetett hegedűse volt. Testvére, Reményi Antal 1848–49-es honvédszázados.

Miskolcon született egy nyolcgyermekes családban. Apja, Hoffman Henrik aranyműves, anyja Vidov Katalin. Tanulmányait szülővárosában kezdte, kilencéves korában Egerbe került a ciszterciták gimnáziumába. Zenei képzését 1842 és 1845 között a bécsi konzervatóriumban, a bécsi hegedűiskola alapítójánál, Böhm Józsefnél (1795–1876) folytatta, Pyrker egri érsek támogatásával.

Húszéves korában, Bécsből hazatérve, részt vett a szabadságharcban. Görgei Artúr segédtisztje, majd kedvenc hegedűse lett, emiatt a szabadságharc leverése után külföldi emigrációba kényszerült. Konstantinápolyon, Párizson,

Londonon keresztül utazott Amerikába. Képzett hegedűművészként tért vissza Európába, majd rövid idő alatt páratlan karriert futott be.

A kor számos kiemelkedő zeneszerzőjével kapcsolatba került, többek közt 1852–53-ban a fiatal Brahmsot magával vitte hangversenyútjaira. 1853-ban kapcsolódott Liszt Ferenc Weimari Társaságához is. 1854-ben egy ideig Londonban élt, itt Viktória királynő „udvari virtuóz” címmel tüntette ki, valamint a „királynő hegedűse” címét is elnyerte. 1855-ben távozott Amerikába, majd öt év után, 1860-ban amnesztiával hazatért.

Ezután másfél évtizeden keresztül központi szereplője volt a magyar zenei életnek. Az ország több városában adott hangversenyt, koncertezett Liszttel, és több nagy jelentőségű alapítványt indított. 1870-ben a Nemzeti Színház inténdánsa, báró Orczy István első hegedűsnek szerződtette. Azonban rövid időn belül otthagyta állását, lemondólevelét a *Zenészet*i Lapokban is közzétették. Ugyanakkor nagy áldozatot hozott a közművelődés terén, mivel kezdeményezte a gyűjtést a Petőfi-szoboralapra, melynek érdekében koncertkörutat szervezett, s ennek bevételét, 67 000 forintot, a Petőfi-szobor és a közben megalakuló Széchenyi-szoboralap részére adományozta.

1872. február 10-én Pesten, a belvárosi plébániatemplomban feleségül vette Fáy Antal lányát, Fáy Gizelát. A párt Haynald Lajos eskette. Liszt Ferenc, Mihalovich Ödön, Jekelfalussy Lajos és Blaskovich Ernő voltak az esküvői tanúk. Az ifjú házaspár külföldre ment, először Párizsba, majd Londonba, végül 1878 őszén az Egyesült Államokban telepedett le véglegesen. Amerikai évei alatt is rendszeresen koncertezett. 1878. november 23-án New Yorkban, a New York-i Filharmonikusokkal, majd ez év decemberében a Fehér Házban az Amerikai Egyesült Államok

Reményi Ede és Johannes Brahms 1852-ben.
Kép: Wikipédia

Liszt Ferenc, tanítványa, Plotényi Nándor és Reményi Ede. Kép: Liszt Ferenc Emlékmúzeum

elnöke, Rutherford B. Hayes vendégeként játszott, de egy másik amerikai elnöknek, William McKinley-nek is vendége volt a Fehér Ház kabinetirodájában.

Továbbra is fáradhatatlanul utazott és koncertezett, 1886 és 1890 között Japánban, Kínában, Tasmaniában, Új-Zélandon, Ceylonban, Madagaszkáron és Dél-Afrikában is. Az Egyesült

Államokból már csak koncertutakra jött át Európába, így járt még egyszer Magyarországon is, 1891-ben. A halál egyik San Franciscó-i koncertjén, hegedülés közben érte 1898. május 15-én. Búcsúztatása 1898. május 29-én volt New Yorkban.

Reményi több kiváló hangszerrel rendelkezett, saját tulajdonú Stradivarin játszott. Nevét a zeneirodalomban általában Brahmszal kapcsolatban említik, Brahms állítólag tőle vette át a *Magyar táncok* két dallamát. Kortársai játékában a technikai briliáns fölényen kívül kiemelték rendkívüli szenvedélyességét, impulzivitását, a *The New Grove Dictionary of Music and Musicians* Reményi világutazó művészi karakterét üstökös-höz hasonlítja, mely hol felbukkan, hol eltűnik a nemzetközi művészi életből. Virtuozitásáról és személyiségéről így emlékezik barátja, a magyar zenei élet egyik kiváló krónikása, id. Ábrányi Kornél: „Hallása és tapintási érzéke fenomenális volt. Képes volt a hegedű mind a négy húrját széthangolni, s még tiszta kettősfogásokat is hozni ki rajta. Ebbéli ördögösségével nemegyszer ejtette ámulatba a szakértő zenei köröket. Ritka zsenialitásáról nemegyszer hallottam a legnagyobb elismeréssel nyilatkozni olyan nagy tekintélyeket, mint Liszt, Wagner, Bülow, Rubinstein, Brahms, sőt magát a hegedűkirályt, Joachimot is. Hazafiassága s jótékony áldozatkészsége nem ismert határt. Száz- és százezreket rakott le az emberszeretet, a közművelődés s a hazafias célok oltárára.”

(Az írás korábban megjelent a Felvidék.ma portálon.)

Idén is várja a régizene szerelmeseit a Csíkszeredai Régizene Fesztivál

Idén újra megidézzük a régi korok muzsikáját és hangulatát Csíkszeredában 2023. július 8–16. között a Régizene Fesztiválon.

A Csíkszeredai Régizene Fesztivál egyik fő helyszíne a Mikó-vár volt az első fesztiválkiadások óta. Csíkszereda emblemikus várkastélyát 400 évvel ezelőtt, 1623. április 26-án kezdték építeni Hídvégi Mikó Ferenc csík-, gyergyó- és kászonszéki főkapitány kezdeményezésére, így idén a fesztivál ezt a kerek évfordulót ünnepli, koncertjein a 16–17. századi zenére fektetve a hangsúlyt. Ennek az időszaknak egyik ikonikus szereplője Bethlen Gábor erdélyi fejedelem, kinek tevékenysége nagymértékben hatással volt többek között a kor kül-, belpolitikai és művelődési életére is. Erdély aranykorának is nevezik az 1619–1626-os időszakot.

A fesztiválnak ezúttal is a város legfontosabb történelmi műemléke, az idén 400 éves Mikó-vár ad otthont. Az épület-együttes évfordulójához kapcsolódva különleges figyelmet szentelünk a 16–17. századi zenének, és megidézzük Bethlen Gábor erdélyi fejedelem ikonikus korszakát is. Nyolc napon át izgalmas programokkal és koncertekkel várjuk az érdeklődőket, hogy együtt utazzunk vissza az időbe és együtt ismerkedjünk Erdély aranykorával.

A fesztivál mellett július 9–14. között a XV. Régizenei Nyári Egyetemre is sor kerül, amelynek mesterkurzusaira június 25-ig fogadjuk a jelentkezéseket.

A fesztivált a Hargita Megyei Kulturális Központ és a Hargita Megye Tanácsa szervezi, társszervezője pedig Csíkszereda Megyei Jogú Város Önkormányzata. Ne maradj ki ebből az egyedülálló zenei élményből idén sem!

Kerekes Eszter |

Gazdasági fellendítőkből üldözöttek

*Kulcsár Beáta kutatása
újszerűnek mondható,
mivel még nem született
olyan önálló kötet, amely
a Weiszlovitsok életútját
mutatná be.*

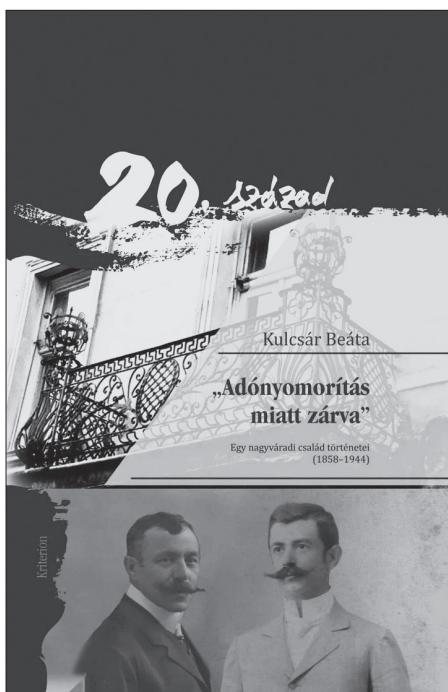
Kulcsár Beáta munkája* a Weiszlovits/Vaiszlovich család élettörténetét meséli el, több nemzedéken át bemutatva a családhoz tartozó férfiak életpályáját. A szerző a budapesti Eötvös Loránd Tudományegyetemen végezte tanulmányait, a kötet pedig a doktori dolgozathoz elkészített kutatás gyümölcse. Kulcsár Beáta doktori munkáját az *Egy nagyváradai vállalkozó család (Weiszlovits) tevékenysége és megítélése (1858–1944)* címmel védte meg, majd a kötet publikáláskor kapta az „Adónyomorítás miatt zárva”. *Egy nagyváradai család történetei (1858–1944)* címet.

De miért olyan érdekes a Weiszlovits/Vaiszlovich név, hogy a szerző egy egész kötetet szentelt neki? A válasz már a könyv első oldalain fellelhető. A dolgozat megírásának az ötlete egy 1911-es, a *Biharmegye és Nagyvárad kulturális, közigazgatási, kereskedelmi és ipari fejlődésének tükré* című

kötetből származik. Az említett könyv *Közigazgatás* című fejezetében azokat a cégeket mutatják be, amelyek hozzájárultak Nagyvárad modernizációjához, gazdasági fellendüléséhez. A könyvben Weiszlovits Adolf Concordia nevű temetkezési vállalkozásáról, valamint magáról a tulajdonosról is részletes leírás található. Megtudhatjuk, hogyan kezdte pályafutását egyszerű zsidó bádogosként, és milyen viszontagságok vezettek oda, hogy fiára, Weiszlovits Lajosra hagyja Nagyvárad első temetkezési vállalkozását, amely akkor Weiszlovits Adolf és Fia néven működött.

A család neve több mint húsz évvel később, a megyei és városi elitet bemutató kötetben is felbukkant. Weiszlovits Lajos és vállalkozása nem maradhatott ki a kötetből, amelyben helyet kapott a cég története, valamint egy, a családhoz köthető másik névről is szó esik. Vaiszlovich Emil – habár vezetékneve kicsit eltér a temetkezési vállalat tulajdonosaitól – szintén a Weiszlovits család tagja volt, viszont arról nincsenek pontos információink, hogy miért változtatott nevet.

Kulcsár Beáta munkája egy család élettörténetével foglalkozik. Kutatása újszerűnek mondható, mivel még nem született olyan önálló kötet, amely a Weiszlovitsok életútját mutatná be. A munka több éven át tartott, és rengeteg kutatást vett igénybe, amely nemcsak Budapesten, hanem Nagyváradon, Kolozsváron és Bukarestben is zajlott. A szerző célja kezdetben az volt, hogy megszakítatlanul ismertesse a család történetét, valamint bemutassa a családtagok származását, szocializációját, társadalmi helyzetét és gazdasági tevékenységét. A *Források és forrásszűke* alfejezetben már arról olvashatunk, hogy a szerzőnek időközben át kellett gondolnia a módszertant és megközelítést, ugyanis a Bihar Megyei Levéltárban szinte teljesen hozzáférhetetlenek

A Bémer tér (Piața Regele Ferdinand I) és a Szigligeti színház Nagyváradon, 1907-ben.
Kép: Fortepan/Magyar Földrajzi Múzeum/Erdélyi Mór cége

egyes 1920 előtti dokumentumok. A család nőtagjainak az életét sem sikerült feltérképeznie kellőképpen, mivel a Weiszlovits/Vaiszlovich asszonyok és lányok nem voltak olyan meghatározó személyiségek a társadalomnak, mint a férfiak, így a sajtóban és a vállalkozásokhoz köthető hivatalos papírokon sem maradtak fent róluk olyan mélyreható adatok, amelyek segítettek volna az életútjuk kidolgozásában. A levéltári anyagok helyett így közgyűjteményeket, valamint a család közéleti szerepléséről tájékoztató sajtóanyagokat használt fel ahhoz, hogy folytassa a férfitagok életének bemutatását.

A kötet szerkezeti szempontból hat nagy fejezetből áll, amelyekhez további alfejezetek kapcsolódnak. Az első fejezetben a kutatás rövid áttekintését olvashatjuk, majd a továbbiakban a szerző bemutatja Nagyváradot, mivel az a vállalkozás és a családi élet helyszíne volt. Ezt követi Weiszlovits Adolf és Lajos pályájának ismertetése, vállalkozásuk bemutatása.

A család következő nemzedéke már Vaiszlovich vezetéknévvel szerzett magának hírnevet. Gyula és Emil pályája nem alakult zökkenőmentesen, néhány velük kapcsolatos közéleti konfliktust még a sajtó is előszeretettel dolgozott fel. Ilyen volt a szóváltásnak induló, majd tettlegességbe torkolló nézeteltérés Vaiszlovich Gyula és Zeiterer József között 1897-ben, amelybe Emil is belekeveredett. E mellett Vaiszlovich Gyula

fegyveres összeütközésbe is került egy bizonyos Pallay Lajossal, a szerző az ügy részleteire szintén kitér a kötetben.

A negyedik fejezet már csak Vaiszlovich Emillel foglalkozik, azzal, hogy az impériumváltás után miképp maradtak fent a magyar vállalkozások, köztük a Vaiszlovich által vezetett Park Szálló is. A folyamatosan változó adóügyi törvények miatt 1930. február 19-én a tulajdonos úgy döntött, hogy bezárja a szállóját, és kifüggesztette a címből már ismert szöveget: „Adónyomorítás miatt zárva”. Döntését az aránytalan adóztatással indokolta, amely ügyben végül maga a helyi pénzügyi igazgatóság képviselője járt el.

*Habár Vaiszlovich
újranyitotta a szállót,
az 1930-as évek
során többször is
meggyűlt a baja az
adóhivatallal, mivel
ismét méltánytalanul
nagy összeget próbáltak
behajtani raja.*

Habár Vaiszlovich újranyitotta a szállót, az 1930-as évek során többször is meggyűlt a baja az adóhivatallal, mivel ismét méltánytalanul nagy összeget

próbáltak behajtani raja. Vaiszlovich Emil vagyoni helyzete köztudott volt, így még a lakosság is úgy vélekedett, hogy a szálloda zárva tartása csak az adóbehajtó céget érinti kellemetlenül, hiszen Vaiszlovichnak bőven volt miből fenntartania magát.

A kötet a családot érő antiszemita támadásokra is kitér. A zsidókkal szembeni gyűlölet jelei a két világháború között egyre inkább megmutatkoztak, különösen az 1927-es nagyváradai diákkonferencián. A magyar- és zsidóellenes diáksegreg komoly károkat okozott a városban, e mellett Vaiszlovich Emillel is összetűzésbe kerültek. Mivel a szálló tulajdonosa közismert személy volt, a Park Szállóban lezajlott, verekedésbe torkolló veszekedést az újságok előszeretettel dolgozták fel. Az esetből Vaiszlovich komoly fejsérüléssel keveredett ki. A könyv részletesen beszámol arról, hogy mi vezetett a konfliktus elfajulásához, valamint az ezt követő tárgyalásról is olvashatunk.

Más botrányokról is részletesen tudósít a könyv. Az 1940-ben lezajlott impériumváltás újabb bonyodalmakat eredményezett a szállodatulajdonosnak, aki nemcsak hatósági ellenőrzés alá került, de le is tartóztatták. Halálának pontos körülményei tisztázatlanok, arról viszont vannak információk, hogy az Auschwitzba tervezett deportálása előtt hunyt el. Egyesek szerint az SS-katonák verték halálra, mások szerint egy német tiszt állt tragédiája hátterében. A Vaiszlovich család többi tagja viszont már nem úszta meg az elszállítást és a tragikus végsorsot.

Ezt a szomorú lezárást próbálja el-
lensúlyozni az *Emlékezet* című utolsó fejezet, amelyben a szerző Vaiszlovich Emiltől és kortársaitól származó szövegeket dolgoz fel különböző korabeli hírlapokból, majd ezt követi a téma összegzése. Bár nem állt a szerző rendelkezésére annyi anyag, amennyit szeretett volna felhasználni a kutatásai során, így is sikerült összeállítania egy remekül kidolgozott munkát. A stílus szakszerű, a tényeknek kellőképpen utánanézett, az adatok pontosak.

A kötet keménykötésű, a borítón Vaiszlovich Gyula és Emil látható egy erkélyen, amely valószínűleg a Park Szállóhoz tartozott. További illusztrációkat a könyv utolsó lapjain láthatunk – ezek közé tartozik a nagyváradai Bémer tér és környékének térképe, ahol a család ingatlana is megtalálható volt.

*Kulcsár Beáta: „Adónyomorítás miatt zárva.” *Egy nagyváradai család története (1858–1944)*. Kriterion Könyvkiadó, Kolozsvár, 2022.

Bereczki Xénia, Bartok Izabella,
Jakab Izabella Júlia

A templomépítők

Az Emberi Erőforrások Minisztériuma a 2016/2017-es tanévben indította a *Hét-köznapi hőseink – írjunk történelmet!* elnevezésű kezdeményezését. Ennek lényege, hogy iskolások saját szülőfalujukból mutassanak be olyan embereket, akik bár nem kerültek reflektorfénybe, szélesebb körben az érdeklődés középpontjába, de munkájuk révén sokat tettek a helyi közösségekért, és rendkívüli képességekről, kiemelkedő tulajdonságokról, átlagon felüli jellemvonásokról tettek tanúbizonyságot. A projekt erdélyi lebonyolítója az Erdélyi Magyar Közművelődési Egyesület, ezen belül a Közép-Erdélyi Magyar Művelődési Intézet, résztvevői romániai magyar iskolás csapatok. *Hétköznapi hőseink* című sorozatában a *Művelődés szerkesztősége* a kezdeményezés során eddig született, helytörténeti adalékokat is tartalmazó dolgozatok szerkesztett, esetenként tömörített változatát teszi közzé.

Útmutató személyiségek

Detrehemtelep bemutatása

„B

oldogok, akik hallgatják az Istennek beszédét, és megtartják azt.” (Lukács 11,28)

El szeretnénk kalauzolni az olvasót egy kevésbé ismert helyre, amelyről keveset hallani, és amely nem más, mint Detrehemtelep (románul: Triteni Colonie). Ezt a települést nem a turisztikai látványosságok, a nevezetes személyiségek vagy műemlékek teszik emlékezetessé, hanem azok az emberek, akik a faluban több generációnak is utat mutattak. A templomépítőkről van szó: Mihály Lajosról és nejéről, Mihály Zsuzsánnáról. Nagy megtiszteltetést jelent számunkra, hogy olyan egyéniségek mellett nevelkedtünk, akik nemcsak a mi életünkre, hanem az egész falu életére meghatározó hatással voltak.

Ahogy ők, mi is hiszünk abban, hogy „ha el merem képzelni azt, ahova el szeretnék jutni – akár fizikai akár lelki értelemben –, az már fél siker, mert csupán a valósulhat meg kívül, amit belül már képes voltam megteremtteni”. (Kádár Annamária)

Emellett az Isten gondviselésével olyan dolgokat is véghez vihetünk, amelyekről azt gondoltuk, hogy nem lehetségesek. „Ha Isten velünk, kicsoda ellenünk?” A templomépítők hittek Isten gondviselésében, abban, hogy amit elképzelnek, azt meg is tudják valósítani, hiszen Isten mindvégig mellettük van.

A templomépítők hittek Isten gondviselésében, abban, hogy amit elképzelnek, azt meg is tudják valósítani, hiszen Isten mindvégig mellettük van.

Detrehemtelep Kolozs megyében, Tordától tizenkilenc kilométerre északkeletre, Alsódetrehem községben, a Mezőség délnyugati peremén található. 1894-ben, a dr. Darányi Ignác kezdeményezésével megjelent V. törvénycikk első paragrafusának előírásait követve hozták létre: „Az állam magánbirtokosok és földbirtokot tulajdonjoggal bíró községek a jelen törvény rendeletei szerint telepeket alapíthatnak, akár új községek alakítása, akár már létező községeknek hozzátelepítés által leendő megnagyobbítása céljából.” A betelepülő személyek számára a betelepítő köteles volt közzétételeket létrehozni, az előjáró személyeknek belterületeket kijelölni, a telepítési terület 5%-át közcélra adományozni.

1897-ben a törvényt újabb rendelet követte, amely a telepések rendelkezésére bocsátott hiteleket szabályozta. Több hullámban érkeztek a telepések, akik nagy része földműveléssel és állattartással foglalkozott, viszont akadtak itt vegyesboltos és kocsmát működtető családi vállalkozások is. A telepések lakóhelyét a telepítési felügyelőség 7410 koronában állapította meg, ezt minden családnak ötven év alatt kellett törlesztenie.

„A telepet a magyar állam alapította. Elvette a nagy földbirtokosoktól a földet, és idetelepítette az ötvenhárom házat, szőlőt, legelőt, rétet, mindent adott. Öt hold földdel jött ide egy család. Az ötvenhárom ház fel volt építve,

Detrehemtelep bejárata

amikor idejöttek. Nagyon sok felőlről jöttek: Cseh-Komáromból, Temesvárról, Magyarországról, még innen a határ mellől; a Bánságból, Gyéresről, Aranyosegerbegyről, Detréről jöttek ebbe az ötvenhárom házba. És rendre kellett kifizessék a ház értékét, nem egyszerre kellett fizetni. De senki sem hozta a saját népviseletét, szokásait, itt mind olyan emberek éltek a faluban, hogy nem volt egységes, eredeti, régi népszokás és hagyomány. Itt mindenki özszeverődve tartotta, amit tartott. Azért nincs hagyománya és népviselete a falunak, mert nagyon sok felőlről jöttek az emberek. A faluba mind református vallású embereket telepítettek be. Magyar falu volt.” (Bereczki Ilona, 69 éves, Detrehemtelep)

1947-ben elkezdődött a gazdálkodás kollektivizálása, emiatt a közösség kettészakadt. A kollektív gazdaság a Dózsa György nevet kapta, 1952-ben. 1962-ben a felsődetreheimi gazdasággal gazdagodott a termelés, elkezdtek mezőgazdasági gépekkel dolgozni, iskolai szaktudást nyújtani a gyermekek számára. Ez a mozgalom nézőpontváltást és új szokásokat hozott a telepések életébe.

„A szomszéd faluban egy kollektív gazdaság alakult, onnan kezdtek átszállingózni, itt dolgoztak a kollektív gazdaságban, és itt kaptak házhelyet, ide építettek. Azóta kezdtek beköltözni a románok, de csak a falu szélére. A faluban a házakba csak most egy pár éve költöztek románok, mert az öregek kihaltak, és a fiatalok, ha elmentek iskolába vagy máshová mentek férjhez, akkor itt a házakat eladták, és most is eladják. Már nagyon sok román van a

faluban is, és nem csak a falu szélén, ahová a kollektív idején kerültek.” (Bereczki Ilona)

„A detrehemtelepi és a felsődetreheimi kollektív gazdaság egyesítése fordulópontot jelentett. A román–magyar együttélés mind a formális, mind az informális szférában változatos formákat öltött (szomszédsági viszonyok, egyes házasságok, gazdasági kooperáció, ingázás, a temetési, lakodalmi szertartásokban való kölcsönös részvétel).” (Keszeg Vilmos, 2012)

A református közösség

A 20. század első felében a faluból, esetleg a közeli települések környékéről (Aranyosegerbegy, Alsó- és Felsődetrehem) választottak párt a telepiek. A református anyakönyvek adatai szerint Detrehemtelep 38 településről fogadott betelepülőket, és 32 településre vándoroltak el innen. A telepítési törvény előírásai értelmében a telepre költözött ötvenhárom család vallási tekintetben homogén volt. A detrehemtelepi református gyülekezet az alsó- és felsődetreheimi református gyülekezetekhez tartozott, a vasárnapi istentiszteletek és a különböző szertartások, keresztelő, esküvő és konfirmáció is ott zajlott. Az 53 családból a református gyülekezetekhez 252 személy tartozott, ez a szám az 1910-es népszámlálásra 551-re nőtt.

A 20. század során a faluban – elenyésző számban – a következő vallások követői is jelen voltak: római katolikus, unitárius, adventista, pünkösdisták, baptista és Jehovista. Detrehemtelep vallásos életében

három nehéz korszak következett: az első korszakban tíz-húsz személy részvételével a vallásos összejöveteleket házaknál tartották, mert a templom messze volt – később a presbitérium lelkészi lakot és imaházat építtetett; a második korszak az 1921-es földreformmal köszöntött be, amely a magyar állammal kötött, ötven évre szóló szerződést nem ismerte el, ugyanakkor a detrehemtelepi családokkal megpróbálták elhárítani, hogyha áttérnek az ortodox vallásra, a földjük érintetlen marad. A nézetek megoszlottak, mivel volt olyan család, amely nem akart lemondani a hitéről, viszont olyan is, amelynek a megélhetést kellett szem előtt tartania; a harmadik korszak a politikai-ideológiai nyomás időszaka az 1950–60-as években, melyben több család elhalasztotta gyermekének a kereszteszertartását, vagy más faluban keresztesztelték meg gyermekeiket. (Keszeg Vilmos, 2012)

Etnikai közösségek

Detrehemtelep/ Év	Lakosság Összesen	Román	Magyar
1910	318	9 (2,8%)	309 (97,1%)
1966	477	81 (16,8%)	396 (83,0%)
1992	519	134 (25,8%)	385 (74,1%)
2002	478	133 (27,8%)	344 (71,8%)

1958-ban kötöttek először ortodox-református vegyes házasságot, majd 1960-tól folyamatosan adódott erre példa. 1990-ben megépült az ortodox templom. A temetési szertartásokra meg egyezés alapján vagy a református, vagy az ortodox egyház vezetője kísérte utolsó útjára az elhunytat.

A felsődetreheimi templom felépítése

1907-ben Szabó Sándor szóvivő emléktette Darányi Ignác fölművelésügyi minisztert az ígéretére, miszerint engedélyezi a református templom megépítését Felsődetreheimben. A templom terve 1908-ban készült el. „A telepítési felügyelőség 1911 márciusában 19 500 koronát utalt ki az építkezés befejezésére, Szász József járandóságainak kifizetésére. Az egyházközség 1903. október 5-én, az alsódetreheimi parókián megtartott

A detrehemtelepi református templom a felújítás után

presbiteri ülés jegyzőkönyve további fejleményekről, a felsődetreheimi előkészületéről is beszámol: »Miután a földművelésügyi miniszter úr a telepések, valamint a régi egyház tagjai részére egy új templom felépítését Felsődetreheimben mint a telepések központjában engedélyezte, s ez idő szerint készen is van, valamint a régi papilak céljaira szolgáló régi báró Kemény Ignác féle kastély kijavított.« (Keszeg Vilmos, 2012)

A detrehemtelepi iskola kapuit 1906-ban nyitotta meg Csongvári Ferenc huszonkét diák számára, majd 1909-ben már ötvenkét tanuló volt az intézményben.

1923-tól 1927-ig Kósa Mihály volt a lelképásztor, majd 1927-ben a lelkészi lakás és az alig tizenhat éves református templom tetőzete és vakolata felújításra szorult. A munkálatokat 1930-ban kezdték el Tőkés András lelképásztor idejében, aki 1937-ig szolgált. A felújítás, az építőanyagok és a munkadíj hiánya miatt, két évet vett igénybe. A presbitériumi jegyzőkönyv szerint 1930. március 31-én közhírré tétetett: „A presbitérium egyhangúan elhatározta, hogy mindazok az egyháztagok, akik azért nem hoznak vagy hozatnak porondot, mert szekerők és marhájok sincs, 100 lej, akiknek pedig marhájok és szekerők van, és

mégsem hozzák el április 24-ig a 7 véka porondot, 250 lej fizessenek a templomjavítás céljára az egyház pénztárába.” Emellett „az egyháztagok páronként 200 lej, félpáronként pedig 100 lej rendkívüli egyházi adót fizessenek ebben az 1930. évben a templomjavítás céljára”. Tőkés Andrást követően a felsődetreheimi református egyházközösségben Jakab György (1937–1943), Balogh Jenő (1943–1951), Asztalnok Dezső (1952), Dávid Albert (1953) hirdette az ígét.

„Még az én időmben is, és az én gyermekeim is ott konfirmáltak a felsődetreheimi templomban, itt nem volt templomunk akkor. Oda jártunk vasárnap, ha nem is minden vasárnap, de ünnepekkor mindenki, az egész falu ment Detrére a templomba. Eredetileg ott volt a temető is, innen a faluból felvitték a halottakat oda a hegy tetejére, ott volt a temető. Csak azután, idővel adta Albert Laji bácsi, akinek nem volt gyermeke, az egyháznak a földjét, hogy ide telepítsenek temetőt a faluba, és azóta lett aztán temető Detrehemtelepen.” (Bereczki Ilona közlése)

Felsődetreheimen lakott a református lelkész, aki havi egy-két alkalommal Detrehemtelepre látogatott, ahol megtartotta a vasárnapi istentiszteletet, majd 1954-ben áthelyezték a székhelyet Detrehemtelepre. Ott az első lelkész Kövendi József volt 1958-ig. A lelkészek családotknál laktak albérletben. A lelkész is részt vett a családok életében, összejöveteleken, ünnepeken.

Ezt követően Domahidi Ernő (1959–1961), Béres Gábor (1961–1964), Kövecsi Imre (1964–1966), Juhász András (1966–1974), Juhász Tamás (1974–1984) volt a gyülekezet lelkésze – és nem utolsósorban Mihály Lajos, 1984-től napjainkig.

Oktatás, művelődés, szociális körülmények

A detrehemtelepi iskola kapuit 1906-ban nyitotta meg Csongvári Ferenc huszonkét diák számára, majd 1909-ben már ötvenkét tanuló volt az intézményben. 1914-től Balogh Dénes vette át a helyét, akinek a hűségeskü megszegése miatt 1919-ig tartott a pályafutása. (Az Erdélyt túlnyomórészt már megszállva tartó román hatalom 1919. január közepén a magyar állami alkalmazásban dolgozó személyeket a román király iránti hűségeskü letételére kötelezte.) Ezt követően egy református vallású tanító vette át ideiglenesen a helyét, ő a panaszlevelek szerint felületes munkát végzett.

A detrehemtelepi állami iskolában a helyzet még rosszabb lett, amikor egy frissen áttért, ortodox vallású tanítónő kapta meg az állást, akit az alkoholfogyasztása miatt alkalmatlannak tartottak. Ekkoriban a szülők kénytelenek voltak maguk tanítani a gyermekeiket. A harmadik generációs telepések tanítója egy olasz származású pedagógus volt, Martini Ferdinánd.

A második világháború után a detrehemtelepi intézményben stabilizálódott az oktatás. 1952 és 1988 között Szabóné Lassel Ilona óvodapedagógus 1957 és 1988 között Vighné Halmányi Ella tanítónő vette szárnyaik alá a felnövő gyermekek tanítását, oktatását. Az 1960-as években román nyelvű tagozat is indult Onişor Victor pedagógus vezetésével. 1971-ben gyermekhiány miatt az V–VIII. osztályos képzés megszűnt, azóta a faluban csak elemi szintű oktatás zajlik. Az 1988–2008-as időszakban tanító pedagógusok: Szászné Bartók Piroska, Tőkésné Bartalics Kinga, Szél Adél, Köntös Kinga tanítónők. A 2008/2009-es tanévtől napjainkig Tasnádi Anna Mária tanítónő tanít szimultán osztályokat, és Németi Hajnalka a jelenlegi óvodapedagógus. Az elmúlt tanévben összesen 22 gyermek volt a következő felosztásban: a román tagozaton 8, a magyar tagozaton 6, az óvodában 8 gyerek. (Tasnádi Anna Mária detrehemtelepi tanítónő közlése)

Régen a társas összejövetelek megszervezése gyakoribb volt, mint ma: különböző összeülések, munkaalkalmak, jeles napok, lakodalom, bál, tánc, színjátás, zenélés, éneklés, kártya, olvasás, rádió, mozi, tévzés, futball, szánkozás, tekézés, kirándulás, majompiac, nőszövetség, kirándulások gyermekeknek és felnőtteknek egyaránt.

Az orvosi ellátásra szülészeti szobával Alsódetreheimen volt lehetőség. A detrehemtelepi várandós asszonyok ápolását a bába és az ápolónő végezte, majd 1954-től Aranyosgyéresen városi rangra emelt kórházat kezdtek működtetni.

A földgáz 1954-ben, a villanyáram 1964-ben jutott el a faluba. A vízvezeték 1996-ban fektették le.

A mi hétköznapi hőseink

Számunkra a hős egy olyan ismert személy, aki élete során olyan „csodákat” vitt véghez, amelyeket a mindennapi, hétköznapi ember nem tesz meg, különböző okok miatt: hiányzik a motivációja, vagy a környezete, a képzettsége nem megfelelő.

A hős lehet egy ismert háborús katon, egy költő vagy író, pedagógus

Templomszentelés 1994. szeptember 11-én

vagy lelkipásztor, aki olyan tetteket hajtott végre élete során, amelyeket a társadalom elismer, és kitüntetéssel jutalmaz. A mi hétköznapi hősünk egy olyan személy, aki az élete során többször is bebizonyította, hogy méltó arra, hogy hősnek nevezzük. Detrehemtelep történelmében akadtak olyan, már nem élő vagy élő személyek, akiket hősnek nevezhettünk volna, viszont úgy gondoltuk, hogy számunkra alkalmasabb lenne egy olyan ember, aki közel áll hozzánk, jelen van a mindennapi életünkben, és akinek rengeteget köszönhetnek a gyülekezet tagjai és a közösség lakói.

Nagyon sokat gondolkodtunk azon, hogy esetleg Keszeg Vilmos legyen a hősünk, viszont az írásainak köszönhetően olyan elismert romániai magyar néprajzkutató, egyetemi tanár, hogy az életéből nem tudnánk olyasmit felmutatni, ami ne lenne már ismert a társadalom számára. Keszeg Vilmos detrehemtelepi származású néprajzkutató, aki negyven évnyi gyűjtő- és kutatómunka eredményeként közölte a *Történetek és történetmondás Detrehemtelepen* című könyvét, 2004-ben pedig Juhász Andrással, Mihály Lajossal és Murádin Jenővel közösen megjelentették a Detrehemtelep történetéről szóló munkát.

A mi hősünk Mihály Lajos detrehemtelepi lelkipásztor és felesége, Mihály Zsuzsanna kántornő. Úgy gondoljuk, hogy a detrehemtelepi házaspár életútja és munkássága rendkívül kiemelkedő, mivel olyan „csodákat” tettek, amelyekkel a közösség életét nagymértékben megváltoztatták. Mihály Lajos és családtagjai annak szentelték életüket,

hogy a detrehemtelepi egyházközösség egy olyan lakóhellyé kovácsolódjon, ahol a gyermekek megfelelő oktatásban, iskolán kívüli programokban részesülnek. Őket választottuk tehát hétköznapi hőseinknek, és meglepő volt számunkra, hogy a munkásságukról olyan kevés információ található az internetes forrásokban, könyvekben.

Mihály Lajos, a detrehemtelepi egyházközösség lelkipásztorja kalotaszegi származású: Körösfőn született 1957. július 5-én. Szülei: Mihály István (1929–1995) és Balázs Erzsébet (1937–). Tanulmányait Bánffyahunyadon, majd a Protenstáns Teológiai Intézetben végezte 1982-ben. Kérdésünkre, hogy miért ezt a hivatást választotta, a következőket mondta: „Tizenkettedikes voltam a középiskolában, Bánffyahunyadon végeztem. Kérdésködték a tanárok, ki hova szeretne menni, és én azt mondtam, hogy a teológiára, de nem tudnám megmondani, miért. Nem lelkészcsaládból származom. Az Úr Isten adta ezt nekem.” Szolgálatát segédlelkészként Marosvásárhelyen kezdte 1982-ben, a Vártemplomnál.

Ebben az évben, augusztus 14-én vette feleségül Mihály Zsuzsánát (a leánykori neve szintén Mihály volt), aki Körösfőn született 1959. október 2-án. Szülei: Mihály Sándor (1935–1995) és Kovács Erzsébet (1938–2004). Középiskolai tanulmányait Bánffyahunyadon végezte. Házasságukból három gyermek született: Csongor, Beáta, Ágnes és egy unoka, Dávid Krisztián.

Miután a marosvásárhelyi lelkész nyugdíjba vonult, 1984-ben felmerült a detrehemtelepi szolgálat gondolata. A telepi presbiterek nagypénteken

hallgatták meg Mihály Lajost, majd Nagy Gyula püspökhöz fordultak kérésükkel. Mihály Lajos 1984. augusztus 1-től lett a detrehemtelepi egyházközösség lelkipásztorja.

A lelkész így emlékszik vissza Detrehemtelepre költözésére és az ott kezdődő szolgálatára: „Az egyik nehézséget az jelentette, hogy nem volt templom. Annak idején Felsődetrehembe jártunk a gyermekekkel is kateórárt tartani. Itt volt egy imatermünk a lelkészi lakással egy fedél alatt, ahol az istentiszteleteinket tartottuk egészen 1994-ig. Harmincnyolc éven át nem váltottam, mert itt beindult a templomépítés, és úgy gondoltam, nem illik itthagyni a gyülekezetet templom nélkül vagy fél templommal. A gyermekeink, hála Istennek, negyedikes koruktól ingáztak Gyéresre, utána a fiunk Onyedre került, a két lány Kolozsvárra, ott végezték az egyetemet. Nem volt könnyű, egyszerűbb lett volna Gyéresen vagy Tordán lelkésznek lenni és a gyermekeket ott taníttatni, de végül minden megoldódott.”

A detrehemtelepi házaspár életútja és munkássága rendkívüli, mivel olyan „csodákat” tettek, amelyekkel a közösség életét nagymértékben megváltoztatták.

A lelkipásztor elmondta, 1984 augusztusától 131 gyermeket keresztelt a faluban, továbbá 257 személyt temetett el. Házasságot kötött 104 házaspár, és 179 személyt konfirmált. Az első szolgálata egy felsődetrei temetés volt.

Közmunka és holland segítség

„A templomépítés gondolata már felmerült az '50-es években. Kós Károly készített tervekkel, ám az akkori rendszer politikája miatt megghiúsult az építkezés. Később aztán, 1990-ben, közvetlenül a rendszerváltás után ismét felmerült a templomépítés gondolata. A presbitériummal elméletben átbeszéltük a dolgokat, azonban a tervünkre nem volt anyagi fedezet. Akadt olyan presbiter is, aki lemondott azzal, hogy »tiszteltes úr, ebből nem lesz semmi« – én pedig már akkor is megmondtam, hogyha így

Vakációs bibliahét. Képek: a szerzők gyűjtése

állunk hozzá, akkor nem is lesz belőle semmi” – elevenítette fel a történeteket a lelkipásztor és a tiszteletes asszony.

A templom terveit 1990-ben Beyer Dóczy Gábor marosvásárhelyi tervezőmérnök készítette el. Egy évvel később kezdett kialakulni egy holland kapcsolat is, a gyülekezet holland segítői pedig, látva az elkészült tervet, felajánlották a támogatásukat. Évente kétszer ruhaféléket hoztak, ezek eladásából sikerült jövedelemre szert tenni. A hollandok később a víz bevezetését is támogatták. Ugyanakkor lebontották a kollektív istállóit meg a raktárat, és az építőanyagot felhasználták. Abból készítették az állványokat, illetve a téglamennység elég lett a templomépület feléhez. A templom alapjának megadásához 1992. május 2-án fogtak hozzá.

„Hála Istennek, hogy sikerült, felépült, mert amikor idekerültünk Detrehemtelepre, csak ez a parókiaépület létezett. A melléképületeket is utána húztuk fel, hátul a gyülekezeti terem is később épült. Sok mindent sikerült megvalósítani. Nem volt könnyű, de sikerült.” (Mihály Lajos és Mihály Zsuzsánna)

„A férfiaknak közmunkát kellett végezni, amíg épült a templom. Volt mester fogadva, de mindenki ment, pénzzel nem is kellett segítségünk. A hollandok nagyon sokat segítettek a falut, és akkor nekünk pénzünkbe nem került, csak először, amikor nekifogtak, akkor kellett valamennyit adni, ki amennyit akart. Nem sokat” – mesélte Bereczki Ilona. Mint megtudtuk, a kőművesmunkát részben helybeli, részben aranyosgyéresi vállalkozók végezték

el. Az érdekes, sejtszerkezetű tető, valamint a toronysisak elkészítésére gyergyószentmiklósi és gyergyócsomafalvi vállalkozókat kértek fel.

1994 tavaszán zajlott a templom és a torony külső és belső vakolása, valamint meszelése. A templom belső berendezését a holland testvérgyülekezet vállalta magára, padokat és gázzal működő légfűtési kályhát adományoztak. Mindezt a Stichting Putten Románia segélyszervezet révén valósították meg. A templomban található, fából faragott tárgyak (úrasztala, csillár, szószék-korona) a marosvásárhelyi Bandi Dezső munkáját dicsérik. A 330 kilogrammos harang Rác Sándor marosvásárhelyi öntőmester műhelyében készült.

A detrehemtelepi templom harangjának felirata: „Isten dicsőségére készítette a detrehemtelepi ref. gyülekezet – Putten (Hollandia) ref. gyülekezet adományából. Öntötte: Rác Sándor és fiai az Úr 1994. esztendejében.”

A templomot 1994. szeptember 11-én szentelték fel, az ünnepségen dr. Busztya Dezső egyházkerület főjegyző hirdette az ígét.

Detrehemtelep egyházközössége, gyülekezeti élete

A detrehemtelepi egyházközösség élete és összetartása egyre rosszabb irányba halad. Igaz ugyan, hogy a fiatalok nem mennek el, de akik még itt maradtak, azok sem vesznek részt a vasárnapi istentiszteleteken. Egyre apad a hívek száma, mivel egyre több ház áll üresen, és más felekezeti személyek vásárolják meg őket – közölte Mihály Lajos lelkipásztor.

„Sok tényező van, ami befolyásolja az istentiszteletek látogatását. Az egyik az, hogy nagyon megapadt a gyülekezet lélekszáma. Amikor 1984-ben idejöttem Detrehemtelepre, akkor voltunk 525-en magyar reformátusok Felsődetrehemmel, Alsódetrehemmel együtt. Ma pedig 331-en vagyunk, 200 lélekkel kevesebben, mint 38 éve. Viszont különösebb panaszra nincs okom, mert a környéken sem járnak százalékarányban többen istentiszteletekre, mint nálunk. Nemegyszer mondtam már el, hogy annak örvendjünk, ami van, és ne azért szomorkodjunk, ami nincs.

Viszont régen nagyobb volt az összetartás, igaz, többen voltunk. Akkor a fiatalokkal lehetett menni kirándulni, és a felnőttekkel is. '85-ben voltunk először a fiatalokkal kirándulni, '86-ban szintén elmentünk, a fiatal házassokkal. Tehát

Év	Összesen	Ortodox	Görög katolikus	Római katolikus	Református	Evangelikus	Unitárius	Izraelita	Egyéb összesen	Baptista	Pünkösdiista	Adventista
Alsódetrehem község												
1890	2519	7	2209	22	229	-	1	51	-	-	-	-
1900	3071	38	2696	26	252	-	1	58	-	-	-	-
1910	3382	3	2775	21	551	-	3	29	-	-	-	-
1930	4262	31	3747	10	463	-	1	10	-	-	-	-
1992	5358	4439	25	13	458	-	-	-	243	2	220	41
2002	5066	4146	22	11	398	-	1	-	488	2	285	42
Alsódetrehem falu												
1890	874	-	744	10	89	-	-	31	-	-	-	-
1900	1316	5	1142	3	132	-	-	34	-	-	-	-
1910	1378	1	1206	5	146	-	1	19	-	-	-	-
1930	1769	8	1662	3	96	-	-	-	-	-	-	-
1992	1645	1514	4	-	24	-	-	-	103	1	32	32
2002	1601	1437	-	-	20	-	-	-	-	-	76	33
Felsődetrehem falu												
1890	826	7	708	11	94	-	1	5	-	-	-	-
1900	829	24	705	16	76	-	1	7	-	-	-	-
1910	1051	-	669	7	369	-	2	4	-	-	-	-
1930	1317	16	923	7	364	-	1	6	-	-	-	-
1992	1272	1017	11	12	60	-	-	-	172	-	152	1
2002	1159	916	14	-	52	-	-	-	-	1	148	1

A telepesek vallási hovatartozása. Forrás: Keszeg Vilmos: *Történetek és történetmondás Detrehemtelepen*. Erdélyi Múzeum-Egyesület, Kolozsvár, 2012.

a fiatalokkal külön, a fiatal házasságokkal külön, pedig akkor nehezebb volt a buszt megszervezni, mint most. 2001-ben pedig elvittem a felnőtteket egy buszos kirándulásra Hollandiába, tíz napra.” (Mihály Lajos és Mihály Zsuzsánna)

„Akkoriban összetartóbbak voltak az emberek, mentek köz munkára, és a templomba is nagyon sokan jártunk. Most már csak néhány idős jár, tizenöt-húsz személy. A Covid miatt nem mentek a templomba az emberek, és azóta sem mennek már azok, akik akkor kimaradtak. Elidegenedtek az emberek a barátaiktól is, és a gyülekezettől is. Édesanyám hívó volt, és mi megtanultuk otthon a Bibliát olvasni, minden nap imádkozni, és nekem nagyon jól esik, amikor ott imádkozok és meghallgatom a prédikációt.” (Bereczki Ilona)

„Voltunk a Kazán-szorosnál egészen Szörényvárig (Turnu Severin) a fiatalokkal, továbbá Felsőcernátonban, a Haszmann Pál Múzeumban. Tehát volt gyülekezeti élet, amikor idejöttünk, akkor még mi is fiatalabbak is voltunk, de fiatalok ma már másképp állnak hozzá. Többen voltak régebben, mint most, de ez sajnos nemcsak detrehemtelepi jelenség, hanem általános.” (Mihály Lajos és Mihály Zsuzsánna)

A vakációs bibliahetetek megszervezésében az évek során Mihály Zsuzsánna tiszteletes asszony, Tasnádi Anna Mária tanítónő és Moldvai Emőke Ingrid óvodapedagógus vettek részt. „Két év kivételével minden évben megtartottuk a vakációs bibliahetet a gyermekekkel. A KOEN-től (Keresztyén Oktatásért és Erkölcsi Nevelésért Alapítvány) kapjuk a vakációs bibliahetek programját: valóságoktatás, kézimunkázás, játék, szórakozás. Az óvodásoktól kezdve a konfirmándusokig járnak ide gyerekek, akik pedig már konfirmáltak, azok segíteni jönnek, útmutatást adnak, ha a kicsik nem tudják jól fogni az ollót, színes ceruzát. Énekelni tanulunk. A szülők hozzájárulnak a gyerekek ellátásához. Majd meghívjuk őket az egész hétnek a bemutatására, a vasárnapi istentisztelet után lehetőségük van megtekinteni, meghallgatni a kész produktumokat: az énekeket, kézimunkákat, továbbá kikérdezzük a gyermekeket, hogy mit tanultak azon a héten a Bibliából. A kézimunkákat kifüggesztjük. Nagyon ügyesen dolgoznak, az énekeket is szívesen éneklük.” (Mihály Zsuzsánna)

„Évek óta én tartom az iskolában a vallásórát. Egy héten egy órában, mindössze hat gyerek számára,

az előkészítő osztálytól a 4. osztályos tanulókig. Gyülekezeti vallásóra nincs, viszont örvendek annak, hogy az iskolában rám bízták a vallásoktatást. Meg vagyok elégedve a gyermekekkel.”

„A kátéórát heti egy alkalommal szervezem meg. Jövőre lesz négy konfirmándusom: három lány és egy fiú. Vígvasárnap rendezzük meg, a konfirmándusok öltözetére nincs semmilyen kikötés, mivel nincs népviselet a falunak. A gyermekekkel meg vagyok elégedve, a szomorú az, hogy kevesen vannak.” (Mihály Lajos lelkipásztor)

A felsődetrehemi templom felújítása

2020. január 13-án elkezdődött a felsődetrehemi templom felújítása: „A felsődetrehemi templomjavítás úgy kezdődött, hogy a magyar kormány felajánlott bizonyos pénzüsszeget a határon kívüli református vagy más vallású templomok javítására. Mivel én tizenkét évig esperes voltam (2006-tól 2018-ig), a püspök úr is meglátogatott a bizottsággal, és amikor meglátta a felsődetrehemi református templom lerobbant állapotát, azt mondta, ezt meg kéne javítani. A templom nem is a miénk volt, hanem a román állam tulajdonában állt, mivel a magyar állam építtette 1912-ben – az első világháború után ezért átment a román állam tulajdonába. Végül sikerült rendezni a helyzetet, telekeltetni az egyház nevére, és a magyar állam támogatásából javítottuk két éven keresztül” – foglalta össze Mihály Lajos lelkipásztor.

Felhasznált irodalom

Kádár Annamária: *Mesepszichológia: Az érzelmi intelligencia fejlesztése gyermekkorban*. Kulcslyuk Kiadó, Budapest, 2012.

Keszeg Vilmos: *Történetek és történetmondás Detrehemtelepen*. Erdélyi Múzeum-Egyesület, Kolozsvár, 2012

Keszeg Vilmos (szerk.): *Detrehemtelep. Adatok Detrehemtelep történetéhez*. Hiperborea Kiadó, Torda, 2004.

Az írás készültkor, 2022-ben Bereczki Xénia a tordai Jósika Miklós Elméleti Líceum 10. osztályos, Bartok Izabella az aranyosgyéresi Avram Iancu Általános Iskola 6. osztályos, Jakab Izabella Júlia pedig az aranyosgyéresi Pavel Dan Elméleti Líceum 10. osztályos tanulója volt. Jelenleg ugyanott folytatják tanulmányaikat. A dolgozat irányítója: Török Rózsa Renáta óvodapedagógus.

